

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут історії, права та міжнародних відносин
Кафедра всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання
історичних дисциплін

Папенко Анастасія Миколаївна

Тихоокеанський театр воєнних дій періоду Другої світової війни

Спеціальність: 014.03 Середня освіта (історія)

Галузь знань: 01. Освіта

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеню магістра

Науковий керівник

_____ О.В.Потехін,

доктор історичних наук,
професор кафедри всесвітньої історії,
міжнародних відносин та методики
навчання історичних дисциплін

« ____ » _____ 2020 року

Виконавець

_____ А.М.Папенко

« ____ » _____ 2020 року

Суми 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ІСТОРИОГРАФІЯ	5
РОЗДІЛ II. ПІДГОТОВКА ЯПОНІЇ ДО ВІЙНИ ЗІ США. ОПЕРАЦІЯ В ПЕРЛ - ХАРБОРІ	9
РОЗДІЛ III. ОСНОВНІ ВІЙСЬКОВІ ОПЕРАЦІЇ НА ТИХООКЕАНСЬКОМУ ФРОНТІ У 1942-1944 РОКАХ	21
РОЗДІЛ IV. ЗАВЕРШАЛЬНИЙ ЕТАП ВІЙНИ. КАПІТУЛЯЦІЯ ЯПОНІЇ.....	47
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	63

ВСТУП

Актуальність теми. Друга світова війна стала великим переломним періодом в світовій історії. Ця війна забрала більше 50 мільйонів людських життів у багатьох країнах світу. Минуло 75 років після завершення цієї страшної світової трагедії, проте можна з впевненістю сказати, що інтерес до дослідження даної теми лише підвищується, як в нашій країні, так і за кордоном. Протистояння, в якому вирішувалася доля світу, відбувалося не лише на європейській території, але і в Південно – Східній Азії, де джерелом напруженості стала милітаристська Японія, яка претендувала на роль гегемона в азіатсько – тихоокеанському регіоні. Війна на Тихому океані займає особливе місце в долі людства. США і Японія розділені Тихим океаном. Протиріччя між цими країнами вплинули на долю жителів Філіппінських островів, Китаю, Південно – Східної Азії, а також значно вплинули на перебіг Другої світової війни. На початку ХХ століття Японія розпочала процес реформування в імперіалістичну державу, що в результаті привело до агресії та жорстокості з її боку по відношенню до інших країн. Війна на Тихому океані розпочалася в грудні 1941 року з несподіваного нападу Японії на територію США та їх союзників. Тихоокеанський театр воєнних дій в період 1941 – 1945 років перетворився в одну із найгарячіших та кровопролитних зон протистояння армій імператорської Японії та США. Це і підтверджує актуальність вивчення даної теми для більшого розуміння цілісної картини подій Другої світової війни.

Мета даної роботи полягає у дослідженні основних етапів та найбільш визначних воєнних подій на територіях Азіатсько – Тихоокеанського регіону у 1941- 1945 роках, їх передумов, перебігу та наслідків а також в аналізі та визначенні причин та мотивів країн – учасниць воєнного конфлікту.

Відповідно до даної мети було сформульовано ряд завдань:

- опрацювати матеріали по обраній темі, визначити стан даної проблеми;

- простежити передумови та етапи підготовки Японії до війни зі США;
- розкрити сутність і основні моменти воєнних дій Японії з країнами союзниками у різних регіонах;
- проаналізувати результати бойових операцій в тихоокеанському басейні та їх вплив на кожну з країн – учасниць;
- систематизувати та проаналізувати досліджуваний матеріал та зробити власні висновки щодо теми дослідження.

Об'єктом дослідження є Тихоокеанський регіон воєнних дій часів Другої світової війни.

Предметом дослідження є військові операції на Тихоокеанському фронті у 1941 – 1945 роках.

Хронологічні межі дослідження починаються з 1941 року, коли Японська імперія розпочала активну підготовку до наступу на США та закінчуються вереснем 1945 року, коли Японією був підписаний Акт про капітуляцію.

Територіальні межі – Далекий Схід, Південно- Східна Азія та Тихий океан.

Практичне значення даної роботи визначається тим, що наявні в ній матеріали, можуть бути використані при проведенні уроків Всесвітньої історії у 10 класі, тематичних класних годин або виховних заходів, а також при проведенні лекцій у вузах.

Апробація результатів дослідження відбувалася шляхом обговорення на засіданнях кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін, а також участі в IV Міжнародній науковій конференції “Історико-краєзнавчі дослідження: традиції та інновації” та VIII Всеукраїнській науково-практичній конференції “Історико-філософські дослідження молодих вчених”.

Структура роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ І. ІСТОРИОГРАФІЯ

Перебіг Другої війни загалом, і її Тихоокеанського театру зокрема, досліджувані та описані в працях великої кількості радянських та зарубіжних істориків. Досліджуючи дану тему, ми використовували роботи радянських, американських та японських істориків, тому історіографію Тихоокеанської війни можна умовно розділити на три частини відповідно.

Дослідженням причин нападу японців на американську базу Перл – Харбор в рамках історії Другої світової війни займалися такі радянські вчені, як З. Солонцов [60], В. Аварін [1], М. Яковлев [70].

Зокрема, корисними для аналізу причин та перебігу початку Тихоокеанської війни стали матеріали із книги радянського історика Миколи Яковлева про напад на Перл – Харбор, в якій автор розкриває причини, обставини і наслідки цієї події, що призвело в результаті до вступу США в другу світову війну, аналізує, чому напад Японії виявилось раптовим, якщо в США дешифрували самі секретні японські коди і не могли не знати, японці планують початок війни в найближчий час. М. Яковлев пропонує власну концепцію того, що сталося, та розкриває свою версію того, чому японська агресія застала Сполучені Штати зненацька, яка полягає в тому, що американці недооцінили рішучість планів Японії [70].

В. Аварін у своїй збірці «Борьба за Тихий Океан» (1952р.) описував експансії головних країн тогочасного блоку агресорів - Сполучених Штатів Америки і Англії на Тихому океані, їх взаємовідносин і протиріч, їх хижої і кривавої агресії проти народів тихоокеанських країн. З іншого боку, автор показував боротьбу пригноблених колоніальних і напівколоніальних народів Тихоокеанського басейну проти англійської та американської агресії, висвітлював кризу, що розвивається під час колоніального панування Англії і США, що призвела до розпаду колоніальної системи імперіалізму завдяки перемозі Китаю, Північної Кореї і В'єтнаму [1].

3. Солонцов присвячує свою книгу «Военно-морская экспансия США в годы второй мировой войны» аналізу морської політики Білого дому, яка втілювалася в життя протягом всієї війни. Головний зміст цієї політики, на думку автора, зводився до підготовки надійних стратегічних плацдармів для завоювання світового панування США після війни. У процесі аналізу боротьби за перевагу на морі розкриваються глибокі протиріччя між морськими державами; причини, викликані постійною перегрупуванням стратегічних сил морських держав на світовій арені, викриваються фарисейські гасла про мир, дружбу і роззброєння. Насправді, під гучними закликами і гаслами посилено йшла підготовка до воєн [60].

Особливе місце в дослідженні війни на Тихому океані займає праця В.В. Сидоренко і Є.Р. Пінака «Японские авианосцы Второй мировой» - перше ґрунтовне дослідження, що зачіпає тему Мідуея і засноване на широкому колі японських документів. Автори детально розглянули участь авіаносців «Сорю» і «Хирю» в битві, порівнюючи і аналізуючи американські і японські джерела [59].

Японська історіографія, використана нами при дослідженні даної теми, представлена узагальнюючою історією Тихоокеанської війни за редакцією С.Усамі [34], та роботою Т. Хатторі [66]. У цих роботах Перл-Харбор характеризується як вимушений крок, викликаний образливою і жорсткою політикою Сполучених Штатів. Аналіз образів і уявлень про війну в даних працях відсутній, відзначається лише хвиля патріотизму японських громадян і розгубленість громадськості та лідерів США. Такусіро Хатторі детально і докладно аналізує хід і наслідки війни на Тихому океані з точки зору японської сторони. Сам автор в період війни був офіцером Генерального штабу імператорських японських збройних сил, і тому його робота є не тільки науковим дослідженням, але і дуже цінним джерелом з історії війни на Тихому океані, в тому числі і її заключного періоду.

Вельми змістовна і інформативна робота англійського історика У.Крейга - автора низки книг з історії Другої світової війни - «Падіння

Японії». Вона безпосередньо присвячена подіям і періоду, які є темою і хронологічними рамками даної роботи, і тому значення цієї ґрунтовної, змістовної, написаної живим і захоплюючим мовою роботи в рамках запропонованого дослідження особливо велике [37].

Дослідженням подій Тихоокеанського фронту займався і мериканський вчений С Морісон [45]. В його публікаціях щодо переломного моменту війни на Тихому океані особлива увага сконцентрована на аналізі причин бойових дій та їх наслідків.

У біографічних роботах, присвячених видатним учасникам війни , розкриваються деякі деталі формування оцінок битви. Так, в книзі Е.Поттера про адмірала Ч. Німіца досить докладно розглянуті умови формування перших оцінок головнокомандувача, вказані джерела, за допомогою яких він писав перші комюніке про битву, а також частково показана роль преси в створенні образу армійської, а не флотської перемоги при Мідуеї [54].

Не менш цікавою є точка зору на досліджувану проблему, висловлена в роботах А.А. Кошкіна стосовно японсько - радянських стосунків у Другій світовій війні [35]. Цей автор у своїх працях сходиться до того, що Японія не напала на СРСР з двох причин. По-перше, стримуючим впливом на рішення про початок війни проти СРСР справляло збереження на Далекому Сході великої кількості авіації, і армії, тому що Японія перевірила міць і боєздатність Червоної армії в районі річки Халхін-Гол. По-друге, Японія розраховувала на "блискавичний захоплення" Німеччиною Радянського Союзу, тобто скориставшись найбільш сприятливим моментом для імперії захопити Далекий Схід і Сибір.

Значний внесок у розвиток історіографії Тихоокеанської війни внесли дослідження В.П. Зімоніна [28], В.Л. Малькова [40], О.А. Ржешевського [56], в яких ретельно вивчені дипломатичні, військові, політичні аспекти завершення війни і перемоги на Тихому океані. З огляду на результати досліджень, важливо виявити, як ці події оцінювалися не тільки вищим керівництвом союзників, а й простими громадянами, пресою, військовими

США; який образ перемоги формувався в американському суспільстві, який вплив на його риси надавали історичні події, діяльність інформаційних агентств, адміністрації Трумена, прес-служб армії і флоту.

Підводячи підсумок огляду історіографії, вважаємо за необхідне зазначити, що існує комплекс досліджень із загальних питань Тихоокеанської війни, окремо є ряд праць з найважливіших операцій війни, де, так чи інакше, зачіпаються різні аспекти її сприйняття та оцінки. Звичайно, варто зазначити, що тема Тихоокеанського театру воєнних дій описана в працях значно більшої кількості вчених і в сучасній науці ще досліджується та аналізується істориками різних країн.

РОЗДІЛ II. ПІДГОТОВКА ЯПОНІЇ ДО ВІЙНИ ЗІ США. ОПЕРАЦІЯ В ПЕРЛ - ХАРБОРІ

Японська імперія після прийняття стратегічного рішення про експансію в південному напрямку, прискорила підготовку до великої війни в басейні Тихого океану, яка тривала вже кілька років. Влітку 1941 року цей процес увійшов у фінальну стадію, що призвело до зростання військово – промислових витрат, збільшення збройних сил і посилення ідеологічного впливу на населення.

У 1941 році прямі військові витрати Японської імперії збільшилися в порівнянні з 1940 роком з 7,9 до 12,5 млрд. єн, тоді як всі витрати бюджету зросли з 10,9 до 16,5 млрд. єн. Все це вело до великої мілітаризації всього господарства країни. Зокрема, значно збільшилися обсяги виробництва зброї і техніки. У 1941 році було випущено 2049 польових знарядь, 6147 літаків і 1024 танки. Особливу увагу японці приділяли підготовці до війни на морському театрі. У 1941 році було побудовано 48 бойових кораблів загальною водотоннажністю понад 200 тис. тонн [53,с.40].

Відбувалася максимальна централізація влади. У новому уряді Тодзіо займав пости голови уряду, військового міністра і міністра внутрішніх справ. Одночасно населення готували до великої війни, посилюючи його єдність. Правляча верхівка впроваджувала так звану «Нову політичну структуру», яка сприяла воєнізації країни. Після «саморозпуску» всіх політичних партій були створені єдина політична організація «Асоціація допомоги трону» (АДТ) і «суспільства служіння батьківщині через виробництво», їх завданням була мобілізація ресурсів країни на війну та ідеологічна обробка населення. Під керівництвом інструкторів і чиновників АДП проводилося об'єднання робітників, селян, службовців і торговців в різні «суспільства служіння батьківщині». До кінця 1941 року в них були змушені вступити і представники творчої інтелігенції (письменники, журналісти, художники і т.д.).

Прикриваючись гаслом «загальної мобілізації нації», населення позбавляли громадянських прав. Одночасно проводилась активна ідеологічна обробка населення: широко пропагувалися ідеї створення «сфери спільного процвітання Східної Азії», що дозволять усунути соціальну несправедливість і покращити рівень життя народу. Особливе значення надавалося підготовці особового складу армії і флоту. Японські офіцери, солдати і матроси виховувалися в дусі «шляху воїна», фанатичної відданості імператору і залізної дисципліни. Смерть за імператора і батьківщину була вищим проявом патріотизму.

Так, адмірал Ямамото писав: «Загинути за Імператора і за Батьківщину - це найвища честь для військової людини. Квіти сходять в поле, де пройшов тяжкий, хоробрий бій. І навіть під загрозою смерті боєць буде вічно вірний Імператору і його землі. Життя і смерть однієї людини нічого не означає. Імперія понад усе. Як говорив Конфуцій: «Можна розчавити кіновар, але не можна позбавити його кольору; можна спалити квіти, але не можна знищити їх запах». У цьому дусі виховувалася військова еліта Японської імперії.

В результаті проведених заходів японське керівництво в цілому вирішило завдання єднання суспільства і армії, патріотичне піднесення охопило більшу частину народу. Це робило Японію небезпечним супротивником для США, незважаючи на те, що в промисловому та економічному розвитку США і Японія були в різних «вагових категоріях».

Одночасно японці проводили активну пропаганду в країнах, які мали стати частиною Японської імперії, під гаслами: «Японія - захисниця Азії від несправедливості англо-американської політики», «Сфера спільного процвітання поліпшить економічне положення азійських народів». Японцям вдалося заручитися підтримкою частини населення країн Південно-Східної Азії і Південних морів, які сподівалися, що японці «звільнять» їх від білих колонізаторів. Насправді ж одна окупація замінить іншу, а звірства японської армії швидко розвіють ілюзії про «сфери спільного процвітання» [1, с.88].

В результаті мілітаризації значно збільшилася чисельність збройних сил, покращилося оснащення війська зброєю і технікою. Мобілізація населення проводилася поступово, протягом кількох років, під прикриттям війни в Китаї. До жовтня 1940 року чисельність японських збройних сил досягла близько 1,7 млн. чоловік, а до кінця 1941 року - вже понад 2,4 млн. осіб (з них понад 310 тис. на військово-морському флоті). Сухопутні війська мали в своєму складі 51 піхотну дивізію і 58 піхотних бригад.

В той же час значна увага приділялася підготовці військової інфраструктури. У другій половині 1941 року було завершено будівництво та підготовка 15 військово-морських баз і системи аеродромів на Формозе (Тайвань), у Французькому Індокитаї і на ряді островів Тихого океану, що відривало можливість проводити бойові дії на всіх основних стратегічних напрямках.

Оскільки великі надії в майбутній війні покладалися на авіаносці, японське керівництво особливу увагу приділяло розвитку флоту, який до початку Другої світової війни був одним з найсильніших у світі. До складу Об'єднаного флоту входили 1-й, 2-й, 3-й, 4-й, 5-й, 6-й флоти, 1-й авіаносний і 11-й повітряний флоти. 1-й і 2-й флоти складалися з найбільш сучасних кораблів, 3-й, 4-й і 5-й - в основному з кораблів застарілого типу, 6-й флот - з підводних човнів, 1-й авіаносний або повітряний флот (ударне авіаносне з'єднання) - 4 дивізій авіаносців і їх ескорт, 11-й повітряний флот - з морської авіації (понад 300 літаків), морської піхоти, бойових кораблів і допоміжних суден. До грудня 1941 року у розпорядженні японців були 10 авіаносців, на яких базувалося 575 літаків, і 10 лінкорів, а також найкращий палубний винищувач «Зеро». Найбільш потужними авіаносцями були «Секаку» і «Дзуйкаку», які могли витримати 84 літаки і розвивали швидкість до 34 вузлів [48].

Підготовка солдатів вести бойові дії в складних умовах, високий рівень воєнної дисципліни, саможертвність і готовність померти в ім'я вищої мети,

великий бойовий досвід, тісна взаємодія між сухопутними військами і флотом – все це було сильною стороною збройних сил Японської імперії.

Недоліком японської армії можна було недостатнє забезпечення сухопутних військ сучасними вогневими засобами (наприклад, піхота не мала пістолетів-кулеметів, що мають в умовах тропічних лісів велике значення), невелика кількість бронетанкових з'єднань (танкові з'єднання створювалися тільки в Квантунській армії), недооцінка командуванням значення оборони, низька оснащеність бойових кораблів радіолокаційною і гідроакустичною апаратурою та невисокий рівень протиповітряної оборони Японських островів. Головним недоліком систем управління зенітним вогнем авіаносців була відсутність радарів. У 1941 році японська промисловість випустила всього 17 радіолокаторів. Поступово, в ході війни, всі великі японські кораблі стали отримувати радари, але навіть в 1944 році їх якість значно поступалася британським і американським зразкам 3-4-річної давності.

Технологічне і промислове відставання Японії імперії від США і Великобританії значно послаблювало можливості імперії при проведенні бойових дій в басейні Тихого океану, оскільки для Японії кожна втрата великого бойового корабля була сильним ударом, в той час як США та Великобританія мали можливість швидко вводити в стрій новітні бойові кораблі замість втрачених.

Командування армії і флоту Японії почало розробляти оперативні плани розгортання воєнних дій. Створювалися угруповання сухопутних військ і флоту, проводилася активна підготовка особового складу армії та матеріальних засобів для проведення перших наступальних операцій.

За рішенням ставки генеральні штаби армії і флоту в середині серпня 1941 року домовилися про спільну стратегічну лінію в майбутній війні. Тому був розроблений та прийнятий план, який передбачав нанесення потужного удару по військово-морській базі США Перл-Харбор (Гаваї), а також наступальні операції у філіппінському і малайському напрямках [6, с.130].

Початковий період війни («1-я фаза війни»), згідно планів японського командування, передбачав проведення послідовних наступальних операцій спеціально підготовленими угрупованнями армії і флоту, які мали завоювати панування в повітрі і на морі, розгромити збройні сили Сполучених Штатів і Англії в західній частині басейну Тихого океану, Південно-Східної Азії і в районі Південних морів, захопити Філіппінські острови, Малайї, Голландську Індію, Бірму і оволодіти рядом тихоокеанських островів.

В планах Японської правлячої верхівки «1-я фаза війни» була розділена на три етапи:

1) знищення Тихоокеанського флоту США на базі Перл-Харбор, захоплення Філіппінських островів і Південного Таїланду, Британської Малайї і Сінгапура, американських баз на островах Гуам і Уейк, а також захоплення ключових позицій на островах Борнео, Целебес, Тимор, Молуккських і в архіпелазі Бісмарка;

2) захоплення північної частини Суматри і острова Яви (Голландську Ост-Індію), що мало вирішити найвжливіші стратегічні завдання на півдні;

3) після окупації Голландської Ост-Індії, активні дії в Бірмі і Бенгальській затоці.

Після захоплення Бірми та інших територій планувалося закріпитися на островах по лінії, яка йде від Курильських островів і Північної Японії через острова Уейк, Маршаллові та Гілберта, архіпелаг Бісмарка, Нову Гвінею, Тимор, Яву, Суматру, острова Бенгальської затоки до кордону Індії з Бірмою.

Наприкінці серпня 1941 року генеральні штаби армії і флоту приступили до уточнення та узгодження оперативних планів. Особлива увага була приділена Гавайській операції, яка передбачала нанесення раптового масового удару морської авіації по американських кораблях, які перебували в гавані Перл-Харбор, щоб завдати поразки основним військово-морським силам США на Тихому океані в перші ж дні війни і тим самим забезпечити японським збройним силам відкритий шлях для наступу на головних напрямках без серйозної протидії супротивника. Таким чином США

залишалися без флоту і морської авіації на Тихому океані і не могли одразу відновити бойовий потенціал в Тихоокеанському театрі, що давало змогу японській армії реалізувати «1-у фазу війни». Для удару по Перл-Харбор було сформовано потужне ударне авіаносне з'єднання адмірала Нагумо (6 найбільших авіаносців з 10, всього близько 400 літаків), 2 лінкора, 3 крейсера, 11 есмінців, 3 субмарини. Крім того, був створений передовий загін з 27 підводних човнів [20].

Варто відзначити, що сам адмірал Ямамото був проти війни зі США, знаючи їх величезний військово-промисловий потенціал. В середині 1941 року прем'єр-міністр Японії Фумімаро Коноє запитав Ямамото про те, що той думає про результат можливої війни з США, на що адмірал відповів: «Якщо надійде наказ вступити в бій, я буду нестримно рухатися вперед протягом половини або цілого року, але я аж ніяк не ручаюсь за другий або третій рік».

Ямамото єдиним шансом Японії на перемогу у майбутній війні вважав перехоплення стратегічної ініціативи. Він пропонував на самому початку війни нанести американцям ряд рішучих поразок, а потім вступити в «вирішальну битву». Адмірал розраховував, що американське суспільство не винесе такого страшного удару на самому початку війни, і що Вашингтон захоче дипломатично закінчити цей конфлікт. Проте у реальності вийшло навпаки, Перл-Харбор був використаний американської верхівкою для мобілізації суспільства, американці захотіли помститися за «боязку атаку».

Для розгрому угруповання збройних сил США на південному напрямку були виділені великі сили флоту і сухопутних військ, які повинні були діяти в тісній взаємодії. З 8 флотів до участі в операції на півдні залучалися 4 (2-й, 3-й, 4-й і 11-й повітряний флоти) і частина підводного флоту. Флоти південного напрямку базувалися на островах Формоза, Палау і портах Французького Індокитаю, утворивши чотири угруповання: ядро (2 лінкори, 2 крейсери, 10 есмінців), філіппінське і малайське угруповання і угруповання базової авіації, які були під безпосереднім керівництвом командувача

Об'єднаним флотом Ямамото. Всього в операціях на півдні планувалося використувувати 2 лінкора, 1 авіаносець, 29 крейсерів, 68 есмінців, 25 підводних човнів і 740 літаків флоту. Також було залучено 11 піхотних дивізій, 3 піхотні бригади та 9 танкових полків, загалом близько 230 тис. чоловік, об'єднаних в 4 польові армії під командуванням генерала Терауті. Для її підтримки планували виділити близько 600 літаків.

Для реалізації запланованих операцій з наступу формувалися ударні угруповання, що склалися з сил армії, флоту і ВПС. Захоплення Філіппін повинна була здійснити 14-я армія, частиною сил 3-го флоту, Філіппінським оперативним об'єднанням флоту і 5-м авіаційним з'єднанням (базувалася в районі Формози і Палау). До проведення малайської операції були залучені військові сили 25-ї армії, 3-є авіаційне з'єднання і Малайське оперативне об'єднання флоту на основі 2-го флоту (базувалися у Французькому Індокитаї). 15-я армія з району Французького Індокитаю повинна була захопити Таїланд і Бірму.

В ході перших операцій планувалося розгорнути 16-у армію для захоплення Голландської Ост-Індії. Крім того, одна дивізія 23-й армії, яка входила до складу експедиційної армії в Китаї, мала захопити британський Гонконг. Завданням 4-го флоту (8 крейсерів, 12 есмінців, 9 підводних човнів, 1 авіатранспорт і 125 літаків) було захист комунікації в південній частині Тихого океану, а також захоплення островів Уейк і Гуам і, в залежності від обстановки, архіпелаг Бісмарка [9].

Напад Японії на Сполучені штати зовсім не був несподіваним, оскільки ще з початку 1930-х років протиріччя США і Японії на Тихому океані безперервно загострювалися. Ще задовго до японської атаки розвідники, дипломати, військові попереджали уряд США про те, що удар може бути нанесений по військово-морській базі США на Гаваях - Перл-Харбори. Перехоплювалися і радіограми, якими обмінювалися японці. Однак президент і уряд не вжили необхідних заходів для запобігання нападу та скептично ставилися до можливості атаки, тим більше - з повітря.

У той час далеко не всі офіцери вважали авіацію тією потужною руйнівною силою, якою вона проявила себе згодом, тому сумнівалися в тому, що літаки можуть нанести будь-які серйозні пошкодження при протидії потужного зенітного вогню. Вони визнавали, що морська авіація є цінним помічником флоту, але вважали основним її призначенням ведення розвідки і спостереження.

Пізно ввечері 6 грудня, приблизно за 12 годин до нападу на Перл-Харбор, американські спецслужби перехопили і розшифрували наказ японському послу в США про припинення переговорів. Американці вже знали, що одна з можливих цілей атаки - Перл-Харбор. Проте навіть перехопивши це послання, американське командування в Вашингтоні не вжило негайних заходів. На Наступного ранку, в неділю, близько 11.00 за вашингтонським часом начальник штабу сухопутних військ генерал Маршалл намагався послати таке попередження на Гаваї, але відправив його звичайним цивільним телеграфом (хоча в його розпорядженні був потужний радіотелефон), і воно було отримано в Перл-Харборі через багато часу після нападу японців. США не оголосили бойової готовності [25].

Тим часом японська армія активно готувалася до наступу. Загальне командування операцією, яка була названа «Операцією Z», було покладено на Ямамото. До складу японської авіаційної об'єднаної армії, якою керував віце-адмірал Нагумо, входило шість авіаносців: «Акагі», «Кага», «Сорю», «Дзуйкаку», «Хирю» і «Секаку»; лінійні кораблі «Хіей» і «Кірісіма», важкі крейсери «Тоні» і «Тікума», легкий крейсер «Абукума» і дев'ять ескадрених міноносців. Авіаційна група складалася із 353 літаків [14, с.100].

Японці забезпечили свої торпеди спеціальними стабілізаторами глибини, жля того, щоб при скиданні торпеди не йшли надто глибоко. Їх винищувачі мали знищувати американські літаки на землі і в повітрі, не даючи їм можливості контратакувати.

Для підходу до Перл-Харбору було обрано північний шлях, який проходить між островом Мідуей і Алеутськими островами. Ескадра вийшла з

бухти Хитокаппу на Курильських островах 26 листопада. Поки вона здійснювала перехід, японські радіостанції вели передачі, що мали на меті створити враження, що японський авіаносний флот ще знаходиться в вітчизняних водах. У ніч на 7 грудня 2 японські есмінці в демонстративних цілях обстріляли острів Мідуей, щоб привернути увагу американців до цього об'єкта.

Армія Нагумо прибула до пункту випуску літаків, в 200 милях на північ від Оаху, запланований час - вранці 7 грудня. 183 літаки першої ударної групи піднялися в повітря о 6.00. Тут були 49 штурмовиків-бомбардувальників типу «97», кожен з яких ніс 800-кілограмову бронебійну бомбу, 40 штурмовиків-торпедоносців з підвішеною під фюзеляжем торпедою, 51 пікіруючий бомбардувальник типу "99" з 250-кілограмовою бомбою кожен. Сили прикриття склалися з трьох груп винищувачів. Друга група літаків вилетіла о 7.15. У другій хвилині було 4 штурмовики-бомбардувальники типу «97», 80 пікіруючих бомбардувальників типу "99" і 36 винищувачів, які прикривали дії бомбардувальників.

7 грудня 1941 року була неділя, і американський флот виявився абсолютно неготовим для протидії противнику. О 7:55 японські літаки почали скидати бомби і торпеди на важкі кораблі, які стояли на якорі біля причалів і бочок. Дев'ять літаків пікірували на базу гідроавіації на острів Форд, зосередивши свою атаку на літаках, в той час як інші літаки направили всю свою увагу на кораблі. В цей же час 942 винищувачі атакували авіабазу корпусу морської піхоти в двох милях на північний захід від острова Форд. Ще одна група атакувала базу гідроавіації на Канеохе, розташовану з іншого боку острову Оаху. Як база, з якої гідролітаки могли б проводити розвідку або контратаки, Канеохе була повністю виведена з ладу. В той же час інші японські літаки атакували армійські об'єкти на аеродромі Хікам, поруч з Перл-Харбором, і на аеродромі Уілер, в центрі острова. Таким чином, практично в перші хвилини атаки було знищено всю армійську авіацію в районі Гавайських островів.

Поки аеродроми піддавалися бомбардуванню і обстрілу, 50 бомбардувальників, 40 торпедоносців і 81 пікіруючий бомбардувальник атакували кораблі Тихоокеанського флоту, що стояли на якорі в Перл-Харборі. Сім лінійних кораблів в два ряди стояли на якорі біля причалів острова Форд. Восьмий лінійний корабель «Пенсільванія» стояв у сухому доці на протилежному боці фарватеру. З іншого боку острів Форд стояв колишній лінійний корабель «Юта», біля нього крейсер «Ралех» і гідроавіатранспорт «Куртисс». У різних місцях гавані знаходилися крейсери, ескадрені міноносці, підводні човни, 1 госпітальне судно, а також транспорти, плавучі майстерні, буксири і канонерки. Пікіруючі бомбардувальники, які атакували одночасно з торпедоносцями, засипали важкі кораблі дощем бомб, і одна з них потрапила в димову трубу «Арізони». Котли її носової групи, а потім і артилерійський льох злетіли в повітря. Паливо, викинуте з нафтових цистерн, запалало, і вода навколо корабля покрилася язиками полум'я, які створили небезпеку для стояв поруч «Теннесі», лінкор «Аризона» зник під водою [16, с.203].

Крім літаків для атаки були задіяні від 10 до 12 японських ескадрених підводних човнів.

Під час атаки на Перл-Харборі американці понесли величезні втрати кораблів. З восьми лінійних кораблів, що знаходилися там, чотири затонули - «Каліфорнія», «Західна Віргінія», «Арізона» і «Оклахома». «Невада» сіла на мілину, маючи важкі ушкодження. «Меріленд», «Пенсільванія» і «Теннесі» були пошкоджені, хоча і менш серйозно. Крейсери «Хелена», «Гонолулу» і «Ралех» і ескадрені міноносці «Шоу», «Кассин» і «Даунс» також мали ушкодження. Лінійний флот, який який вважався опорою американської військово-морської могутності, менш ніж за годину був виведений з ладу на кілька місяців. Співвідношення бойової потужності великих кораблів американського і японського флотів змінилося на користь Японії.

Японцям, однак, не вдалося завдати шкоди авіаносцям. Всі 4 американські авіаносці були відсутні в Перл-Харборі: 3 з них вийшли в море, один ремонтувався в Каліфорнії.

Американський авіаносець «Ентерпрайз», який знаходився під час нападу на відстані в 200 миль на захід від острова Оаху, як звичайно, вислав на світанку вісім бомбардувальників-розвідників, які повинні були провести розвідку на шляху проходження авіаносця і потім приземлитися на аеродромі Ева на острові Оаху, проте на підході до острова вони натрапили на японські винищувачі, у бою з якими було збито п'ять літаків з «Ентерпрайз» - одні японськими літаками, інші - вогнем своїх же зенітних знарядь. «Ентерпрайз» залишався в морі до наступного дня, проводячи безрезультатні пошуки ворожого флоту.

23 грудня армія Нагумо прибула на якірну стоянку на острові Хасир, де відзвітувалася про виконання операції [14, с.130].

Втрати американського військово-морського флоту і корпусу морської піхоти становили 283 особи, з яких 2086 офіцерів і рядових було вбито або смертельно поранено. Втрати армії склали 600 чоловік. Крім пошкодження кораблів і ангарів було знищено 92 літаки військово-морського флоту і 31 літак пошкоджено, а армія втратила 96 літаків. Японці ж втратили тільки 29 літаків, один ескадрений підводний човен і п'ять підводних човнів-маляток.

Наступного дня після атаки президент Франклін Д. Рузвельт в своєму зверненні до Конгресу і народу США сказав, що 7 грудня 1941 року залишиться для американців «днем ганьби». Адмірал Киммель був відсторонений від командування, так само як і генерал Шорт [54]. США оголосили війну Японії, а незабаром вступили у війну і з її європейськими союзниками.

Враховуючи вищесказане, ми можемо зробити висновки, що Японія розпочала підготовку до війни зі США ще задовго до її початку. Американці мали можливість передбачити війну, проте скептично віднеслися до отриманої інформації, що в результаті зіграло з ними злий жарт. Несподівана

атака на Перл — Харбор стала справжнім ударом для США. Вони понесли значні втрати армії та флоту, і не перенівши такого приниження зі сторони Японії, оголосили їй війну.

РОЗДІЛ III. ОСНОВНІ ВІЙСЬКОВІ ОПЕРАЦІЇ НА ТИХООКЕАНСЬКОМУ ФРОНТІ У 1942-1944 РОКАХ

Будівництво та обладнання Сінгапурської бази військово-морського флоту було закінчено до 1938 року. Берегова оборона містила гармати великого калібру, які надійно захищали підхід до бази з боку моря, сектори їх обстрілу перекривали весь простір із заходу до сходу, проте з півночної сторони і база, і місто не мали захисту. У штабі Малайського командування вважали, що не було необхідності в додатковій обороні з півночі, оскільки на території півострова під командуванням генерал-лейтенанта Артура Е. Персиваля війська союзників склалися з 1 корпусу, 3 дивізій, 3 бригад, ряду окремих частин загальною чисельністю 58 тис. солдатів і офіцерів. На аеродромах було зосереджено 158 літаків різних типів. Військово-морські сили флоту Її Величності в Південно-Східній Азії базувалися в Сінгапурі і склалися з так званого з'єднання «Z»: лінкора «Принц Уельський», лінійного крейсера «Рипалс» і 4 есмінців піз командуванням адмірала Т.Філіпса.

На випадок нападу японських військ з боку Таїланду штаб об'єднаного командування розробив план «Матадор», який передбачав перехоплення японських військ в місцях висадки десанту, їх оточення і розгром [21]. В штабі розраховували, що японські війська не зможуть здійснити напад відразу в декількох місцях, тому буде достатньо часу для маневру, передислокації, можлива допомога з Індії, кораблі допоможуть прикрити узбережжя і т.д. В той же час розвідка не володіла ніякими відомостями про тактичні плани японського командування та місцезнаходження частин японської армії.

Після перемоги на Перл – Харборі японські війська по західному і східному узбережжях Таїланду перейшли на південь і до ранку 10 грудня японська 5 дивізія вторглася в Малайзію. Британські війська намагалися чинити опір,

але 25 японська армія обійшла півострів зі сходу і заходу, чим створила загрозу оточення військ союзників. Після взяття Куала-Лумпур 11 січня 1942 року і виходу до провінції Джохор, японці змогли на рівнинній місцевості ввести в бій додаткові піхотні частини, танки і артилерію. Всього в малайській операції було задіяно 60 тис. японських солдатів і офіцерів, 400 знарядь, 120 танків, 3 авіаційні групи загальною чисельністю 459 літаків. 31 січня японці заволоділи самим південним містом британської Малайї - Джохор-Ба, і війська об'єднаного малайського командування відійшли в Сінгапур [44, с.83].

Сінгапур виявився абсолютно не був готовим до оборони: відсутність оборонних споруд, на острів зайшли залишки розбитих, деморалізованих частин, величезна кількість поранених, постійні бомбардування японської авіації, хаос, паніка, мародерство. Британські війська вже не вірили в перемогу, панічні чутки доводили людей до відчаю, командири знищували обладнання та військову техніку навіть без наказу. Справа дійшла до того, що військово-морську базу самовільно підірвав її начальник - контр-адмірал Снукер. А. Персіваль намагався організувати оборону на острові, створивши три пункти оборони: на півночі острова з частин 3 індійського корпусу; на заході острова з частин 8 дивізії; на півдні - частинами гарнізону морської бази і 2 малайськими піхотними бригадами [11].

8 лютого японці відкрили по британським військам шквальний артилерійський вогонь і вночі того ж дня форсували протоку. Прожекторний полк, який мав в разі штурму, освітлювати протоку для прицільного вогню артилерії, не отримав наказу діяти, а батареї британських військ стріляти в японців не стали. Захопивши плацдарм на острові, японці розширили його, засипавши підірвану дамбу, що відкрило дорогу додатковим військам. Не зустрічаючи активного опору, обходячи наспіх організовані укріплення, японські частини стрімко рухалися до міста. Австралійські та індійські частини масово дезертували, кидали свої позиції і відходили на південь. 12 лютого японська гвардійська дивізія захопила містечко Ні Сун, де

знаходилися резервуари з питною водою для Сінгапуру. 14 лютого почався артилерійський обстріл міста, через добу японські війська оточили його зі сходу і півночі.

15 лютого британський штаб прийняв рішення про неможливість контратаки противника і оголосив капітуляцію [15]. У штабі японського командування в той же час розглядалося питання про припинення наступу через відсутність боєприпасів і пального, отримавши пропозицію британців ввечері обговорити умови капітуляції, японці піднесли духом і, демонструючи готовність відновити атаку на місто, змусили А. Персиваля підписати капітуляцію.

Захоплення Сінгапуру японськими військами мало стратегічне значення, володіючи повною перевагою на морі, вони приступили до окупації Бірми, голландських територій, аж до Індії на заході і Австралії на півдні.

Після захоплення островів був розділений на 4 адміністративні зони, почалися масові «чистки», арешти нелояльних японському режиму осіб. У західній частині організували концентраційні табори, де утримували британських, австралійських та індійських військових. Повсюдно велися пошуки «антияпонських елементів», перш за все серед китайського населення, ліквідації підлягали всі, хто брав участь в обороні Малайзії та Сінгапуру, служив у британській адміністрації, допомагав або просто співчував Китайській республіці. Операцію «Сук Чінг» до кінця виконано не було - виникла необхідність перекидання військових частин в інші райони. Але документи, захоплені після розгрому Японії, свідчать, що існував наказ про тотальне винищення китайського населення Сінгапуру.

Після нападу Японії на Перл-Харбор, Нідерланди оголосили Японії війну, віддавши розпорядження військам в Ост-Індії готуватися до війни. 26 грудня 1942 року Японія направила уряду Нідерландів ультиматум про мирну передачу Голландської Ост-Індії з гуманітарних міркувань. Не дочекавшись позитивної відповіді, на початку січня 1942 року японці

направили туди три морських каравани з військами для вторгнення під загальним командуванням генерал-лейтенанта Імамури. До їх складу входили 52 військові кораблі і 18 підводних човнів, 108 тисяч особового складу, 193 одиниці бронетехніки, 600 літаків 2 тисячі знарядь, 6 тисяч автомобілів і 12 тисяч коней.

В цей час нідерландські сили в колонії налічували близько 35 тисяч, з них до 5 тисяч - нідерландські офіцери і сержанти, більшість солдатів - уродженці східно-індонезійських островів, тубільці-християни. Крім того, були територіальні частини, близько 30 тисяч нідерландських поселенців. На допомогу збройним силам Ост-Індії були виділені військові контингенти з Австралії, США, Новій Зеландії і Великобританії. Таким чином, загальна чисельність військ союзників налічувала 148 тисяч особового складу, 33 військові кораблі, 41 підводний човен і 234 літака [10, с.60].

10 січня 1942 японські транспортні судна з військами підійшли до порту Тарган на східному березі острова Борнео. Командуючий нідерландським гарнізоном (близько 1300 осіб) наказав зруйнувати нафтопромисли і підпалити запаси нафти. У ніч на 11 січня японці висадили десант, наступного дня нідерландський гарнізон здався.

В той же час інший японський караван з військами підійшов до міста Манадо на острові Целебес. Нідерландські і американські літаки, що базувалися на острові Амбон, здійснили наліт на японські судна, але не змогли жодного потопити. У Манадо японці, крім морського десанту, вперше в своїй історії випустили масовий повітряний десант - понад 500 парашутистів. Нідерландцям вдалося нанести істотні втрати парашутистам, але їм вдалося відступити через брак боєприпасів. Тих, хто здавався в полон, японці вбивали на місці [22, с.115].

В кінці лютого 1942 року нідерландські сили на Яві становили близько 25 тисяч чоловік, в основному в районах Батавії і Сурабаї. Для захоплення Яви були відделені значні японські сили - західна група в складі 2-ї піхотної дивізії і 1 полку 38-дивізії, і східна- 48-а піхотна дивізія. Ці групи

підтримував 2-й японський флот в складі 2 лінкорів, 4 авіаносців і декількох крейсерів. Оборonoю Яви з нідерландської сторони командував адмірал Доорман. Під його керівництвом було 5 крейсерів і кілька есмінців. 27 лютого ескадра наткнулася на японський флот. Японці пошкодили британський крейсер і потопили нідерландський есмінець. Через кілька годин японці потопили 2 нідерландських крейсера, загинув і адмірал Доорман. Залишки ескадри повернулися в Батавію, і наступного дня спробували піти в Індійський океан. Однак вони наткнулися на караван транспортних суден японської західної групи висадки. Останні два крейсера союзної ескадри (британський і австралійський) відкрили вогонь по японцям, потопили 2 одиниці транспорту, пошкодили ще кілька, але потім були потоплені японською ескадрою. 1 березня 1942 японські війська висадилися на узбережжі Яви, а вранці 8 березня командувавч нідерландськими військами генерал Порті по радіо віддав наказ про капітуляцію. За результатами операції Союзники втратили 2 380 чоловік убитими, 59 730 полоненими. 5 крейсерів і 3 есмінця були потоплено. Японці втратили 670 чоловік, 2 есмінця та 11 транспортів [14, с 220].

У квітні 1942 в Лондоні військові лідери Великобританії і США зібралися для обговорення подальшої стратегії військових дій.

В Азії картина була ще більш безрадісною. Там після шоку Перл-Харбора і потоплення військових кораблів «Принц Уельський» і «Рипалс» пішла безперервна серія перемог Японії. Загарбницькі акції японців, здавалося, не зустрічають ніяких перешкод. Вони завдали принизливої поразку Сінгапуру, зломали опір союзників Нідерландів на островах Ост-Індії, заїхвалили Філіппіни, вигнали англійців з Бірми, поставили під загрозу останній транспортний коридор, що зв'язував Великобританію з Китаєм, завдали бомбових ударів по Австралії і захопили бази на північному узбережжі Нової Гвінеї. Навіть коли генерал Джордж К. Маршалл летів в Англію на чолі невеликої американської делегації, японські авіаносці снували по східному Індійського океану, обстрілюючи бази на Цейлоні,

збільшили список втрат Королівського флоту, включаючи авіаносець «Гермес». Проте нарада в Лондоні, з точки зору Маршалла, пройшла добре. Британія до цього часу брала на себе основні удари країн осі Берлін - Рим - Токіо, ставилася до ідеї кидка через Ла-Манш з усією обережністю і скептицизмом, але також шукала можливість почати наступ десь в 1942 році [35, с 118].

16 грудня 1941, згідно наказу, розпочалася евакуації жінок і дітей з Дарвіну і була закінчена 15 лютого 1942 року, всього за кілька днів до початку японських нальотів.

19 лютого 1942 року японці здійснили перший з близько 100-а повітряних нальотів на Австралію. Це був найбільший повітряний наліт, який коли-небудь здійснювався іноземною державою проти Австралії і став найсильнішим психологічним ударом для австралійського населення. Це бомбардування часто називають «Австралійським Перл-Харбором». Хоча мета була менш суттєва, в нападі на Дарвін було використано більше число бомб. Як і у випадку з Перл-Харбором, австралійське місто не було готове до нападу, що і призвело до величезних руйнувань і великої кількості жертв.

У той час цивільне населення міста становило близько 2000 осіб (в мирний час населення складало близько 5000, але частина населення була евакуйована вглиб материка). Крім того, в околицях міста перебували підрозділи союзників чисельністю до 15 000 чоловік. Сам Дарвін був важливим військово-морським портом і авіа базою, з якої здійснювалося постачання військ в Голландську Ост-Індію.

3 березня 1942 року японськими літаками було атаковано місто Брум в Західній Австралії. Було вбито щонайменше 88 осіб. Спочатку Брум був маленьким портом для видобутку перлів, але під час війни місту надавалося важливе стратегічне значення, оскільки воно стало заправним пунктом для літаків, що прямують з Індії до Австралії. В результаті місто перетворилося на важливу військову базу союзників. Протягом двох тижнів лютого -

березня 1942 через Брум на борту літаків-амфібій в Австралії прибуло понад 8000 біженців з Голландської Індії [39, с.64].

8 травня 1942 року відбулася битва в Кораловому морі, яка в результаті стала однією з найзначніших морських битв на тихоокеанському театрі дій Другої світової війни. Піз час бою відбулося перше зіткнення авіаносних угруповань, а також це був перший випадок в історії, коли кораблі не бачили суден противника і не зробили жодного пострілу один по одному.

Для посилення своїх позицій в південній частині Тихого океану, імперські збройні сили вирішили захопити Порт-Морсбі на Новій Гвінеї і острів Тулагі на Соломонових Островах. План виконання цього завдання передбачав дії кількох головних з'єднань флоту Японії під командуванням Сігейосі Іноуе. Для забезпечення підтримки нападу з повітря в складі угруповання знаходилося кілька авіаносців. Завдяки даним розвідки, США були проінформовані про плани нападу і відправили для протидії два авіаносні з'єднання під загальним командуванням контр-адмірала Френка Флетчера.

3 і 4 травня японські війська захопили острів Тулагі, незважаючи на несподіване потоплення кількох кораблів. Після того, як японці дізналися про присутність сил ВМФ США, в Коралове море увійшли їх авіаносці з метою пошуку і знищення сил противника. Починаючи з 7 травня, угруповання обмінювалися авіанальотами протягом двох днів. У перший день зіткнення американці потопили легкий авіаносець Сехо, а японці знищили есмінець і сильно пошкодили танкер, який був пізніше затоплений. Наступного дня був сильно пошкоджений ще один із японських авіаносців, а американський авіаносець Лексінгтон був затоплений в результаті значних пошкоджень, нанесених йому літаками з японських авіаносців. Авіаносець Йорктаун також отримав ушкодження, але залишався на плаву. Після значних втрат кораблів і літаків обидва флоти вийшли з бою і відступили. Втративши підтримку з повітря, Сігейосі Іноуе скасував напад на Порт-Морсбі [45, с. 65].

Незважаючи на тактичну перемогу японців завдані ними втрати у вигляді потоплення кількох великих кораблів союзників, стратегічна перевага виявилася на боці союзників. Значні втрати в авіаносцях і поразка в битві за Мідуей змусили Японію відмовитися від планів по захопленню Порт-Морсбі. Через два місяці союзники скористалися втратами в японському флоті і організували кампанії зі звільнення Нової Гвінеї і Гуадалканала, що в результаті значно вплинуло на поразку Японії у Другій світовій війні.

В кінці травня та на початку червня 1942 року підводні човни японського імператорського флоту здійснили кілька нападів на Сідней і Ньюкасл в штаті Новий Південний Уельс. А в липні 1942 року здійснили напад на Папуа. За цим послідувала битва в районі Кокода, звідки японці планували завдати удару по Порт-Морсбі. Зав'язалися кровопролитні бої. Японським військам вдалося підійти до Порт-Морсбі на відстань 32 милі. Але незабаром вони були зупинені, а потім почали відступати, оскільки до цього часу загальна військова обстановка в південній частині Тихого океану змінилася. 6 травня 1942 року у великій морській битві в районі Великого Бар'єрного рифу військові кораблі США завдали японському флоту тяжкої поразки.

Це, звичайно, дещо охолодило наступальний запал японської армії, але вона продовжувала відчайдушно битися. Японці перебували в Папуа до кінця січня 1943 року. До цього часу австралійські війська втратили 1,5 тис. осіб; 2,5 тис. солдатів і офіцерів були поранені і 36,5 тис. важкохворі. 30 січня 1943 японські військові війська, які окупували Папуа, в Санананді зазнали остаточної поразки [35, с.201]. На Новій Гвінеї висадилися американські війська. Але до припинення бойових операцій було ще далеко. Завзяті і кровопролитні бої на Новій Гвінеї і на суміжних з нею островах тривали до серпня 1945, тобто до підписання Японією акту про беззастережну капітуляцію.

Слід зазначити, що Сполучені Штати Америки, використовуючи залежність від них в цей важкий період війни всіх держав - членів Британської співдружності націй, прагнули зміцнити в цих країнах свої економічні позиції, розхитати, максимально послабити, а при можливості зовсім знищити систему преференцій, щоб розчистити дорогу для своїх товарів і капіталів.

Активне розгортання бойових дій вимагало від Австралії великих зусиль і жертв, а також значних фінансових витрат. Були потрібні все нові і нові контингенти військ. Знову, як і в дні першої світової війни, перед австралійцями постало питання про введення військової повинності з використанням мобілізованих солдатів в бойових операціях за межами австралійської території. Д. Кертін заявив, що успіх оборони Австралії залежить від визволення Тимору і Молуккських островів, а також Папуа і Нової Гвінеї з-під влади японців. На початку 1943 р він виніс на розгляд парламенту законопроект про можливість використання армійських з'єднань в операціях в південно-західній частині Тихого океану. Д. Кертін не випадково так обмежив межі району передбачуваного використання австралійських військ. Пам'ятаючи досвід першої світової війни, він побоювався невдоволення австралійської громадськості, боявся підірвати шанси своєї партії на майбутніх федеральних виборах. Однак настрої австралійців в той час були не такими, як у період першої світової війни. Тепер ворог погрожував безпосередньо їх батьківщині і зовсім іншим був сам характер війни.

Війна на Тихому океані тепер складалася явно на користь союзників. За битвами в Кораловому морі і островах Мідуей послідували бойові дії на Соломонових островах, що тривали з серпня 1942 по лютий 1943 року і закінчилися також поразкою японської армії.

З листопада 1942 року американсько-австралійські війська почали операцію по захопленню острова Нова Гвінея. Важкі, кровопролитні бої затягнулися до 1944 року. Нова Гвінея і прилеглі до неї острови були

очищені від японських військ. Війна йшла на північ. У січні 1945 року американські війська разом з австралійськими частинами були вже на Філіппінах і Молуккських островах. Захопивши Маріанські острови і Гуам, американці почали регулярні бомбардування Японії. До кінця червня 1945 японці були повністю витіснені з Окінави. Останнім великим боєм на Тихому океані, в якому взяли участь австралійські війська, було захоплення порту Баликпапан на острові Борнео (Калімантан) [2, с.113].

Восени 1943 року японські війська відступили з Алеутських островів і з північної частини Тихого океану. 3-тя дивізія Корпусу морської піхоти США спільно з новозеландськими і австралійськими частинами вела важкі бої на острові Бугенвілі (Нова Гвінея). Японські війська зазнали відчутних втрат і більше не могли утримувати позиції на Соломонових островах.

Американське командування готувалося до наступу через центральний сектор Тихого океану. Першочерговою метою були Філіппіни і Маріанські острови, які мали стати плацдармом для вторгнення на територію Японії: з аеродромів Сайпану американські бомбардувальники В-29 мали змогу атакувати метрополію. Операцію із захоплення Маріанських островів потрібно було починати на схід від них, і для цього добре підходив атолл Тарава в архіпелазі Гілберта (Мікронезія). Атолл складається з 24 коралових островів в оточенні суцільного кільця рифів. У ньому існує єдиний прохід, який на заході з'єднує лагуну з океаном. Найвища точка плоского атола піднімається над поверхнею води всього на 2,5 м. І хоча японці встигли підготувати до оборони лише один острів, Бетіо, особливості Тарава значно затрудняли висадку морських піхотинців. Щоб потрапити в лагуну, треба було подолати кораловий бар'єр, оперізуючий вузьку кільцевидну смугу суші. Зробити це можна було тільки під час припливу і тільки на судах з дуже малою осадкою [3, с.15].

Японський гарнізон атола Тарава налічував 4836 чоловік, що мали в своєму розпорядженні 14 танків, і приблизно 2200 беззбройних робітників, які будували укріплення, - переважно це були корейці. Починаючи з 1942

року, японці зміцнювали оборону островів. На Бетіо було зведено 500 дотів і дзотів, споруджено бліндажі і кулеметні осередки, викопано позиції для 33 знарядь калібром від 37 до 75 мм. Також на Тараві знаходився аеродром загальною протяжністю близько 1200 м. Особливу загрозу для десантних кораблів представляли 22 гармати берегової оборони калібром 80-203 мм. Однак на Бетіо не було скель, придатних для будівництва добре захищених підземних укриттів. Це не заважало командувачу гарнізоном острова Кейджі Шібасакі хвалитися, що його атол зможе протриматися проти мільйона американців протягом тисячі років.

Головне завдання Шібасакі було не допустити захоплення пляжів. Він розраховував, що оточуючі острів рифи стануть непереборною перешкодою на шляху атакуючих. Основною зброєю були 13- і 7,7-мм кулемети, розташовані таким чином, щоб охопити фронтальним вогнем найбільш ймовірні підходи до рифів. На пляжах японці розміщували протипіхотні міни, а до рифів прикріплювали протитранспортні міни [53, с.98].

Американська операція по захопленню Гілбертових островів отримала назву «Гальванік». План штабу адмірала Честера Німіця передбачав, що початком припливу на атол буде висаджено три штурмових десантних ешелони, доставлено до берега на борту «алігаторів» - бронетранспортерів-амфібій, здатних долати коралові рифи навіть по мілководдю. Решта сил разом з боєприпасами, артилерією, танками і провіантом переправляться на берег, коли приплив досягне максимального рівня. Завдання по захопленню атолів Тарави і Макіна покладалося на 2-у дивізію морської піхоти і 27-у піхотну дивізію - всього 35 000 чоловік. Для операції на невеликій території США виділили величезні сили: 12 лінкорів, 17 авіаносців, 12 крейсерів, 66 есмінців і більше 400 палубних літаків. 19 листопада угруповання кораблів зосередилися на підступах до острова. У його північній частині американці визначили три ділянки для висадки початкової висадки. Перші хвили піхотинців почали просуватися до пляжу о 4 годині ранку 20 листопада 1943 року. Відразу ж дала про себе знати погана організація взаємодії між

морськими піхотинцями і кораблями групи підтримки. Навантаження і висунення десанту до острова зайняли більше часу, ніж передбачалося. Висадка морських піхотинців супроводжувалася великими втратами. Американці залишилися без артилерійської підтримки, і це дозволило японському гарнізону зайняти вигідні позиції для оборони. Захисники атола зустріли наступаючих морських піхотинців, коли їх бронетранспортери намагалися перебратися через риф.

Американці помилилися з розрахунком часу припливу і відпливу, через що десантні судна застрягли на мілководді в сотнях метрів від берега, а більшість плаваючих бронетранспортеїв не змогли подолати кораловий риф. Десантні катери наблизилися до нього і відразу ж потрапили під сильний артилерійський вогонь. Погано захищені бронетранспортери були відмінними цілями: вони тонули або горіли, якщо запальні кулі і снаряди потрапляли в бензобак. Багато американських солдатів, навантажених боеприпасами і спорядженням, просто потонули.

Висадилися на берег десантники виявилися притиснуті до вузького пляжу. Американці закріпилися на невеликому плацдармі - близько 300 м по фронту і 70 м в глибину. Втративши на рифах багато машин, командування змушене було перекидати резерви на катерах. Вони висаджували десант прямо на риф, під самий вогонь японської артилерії. Невеликій кількості десантних машин-амфібій нехай і з труднощами, але вдалося подолати риф, проте багато з них були в процесі знищені гарматним вогнем. До кінця дня половина всіх машин-амфібій вийшла з ладу. Перша хвиля десанту доставила на берег невелику кількість людей, і всі вони були притиснуті до прибережної смуги поряд з оборонним валом.

Переправа танкових дивізій на острів також супроводжувалася втратами. Просуваючись від рифа до берега, кілька машин потрапило в підводні воронки і заглохло, деякі затонули. З застряглих на рифах десантних суден спустилися два легких танка «Стюарт», але вони майже відразу ж були виведені з ладу. Потім американці спробували десантувати

шість танків «Шерман» 1-го взводу і штабної роти. Всього вдалося доставити на берег дев'ять середніх танків. Спроба перекинути на острів легкі танки зазнала провалу

На всіх ділянках висадки десанту йшли запеклі бої, але найбільш кровопролитні розгорнулися в так званих чорних секторах, де японці нібито вросли в землю. Як відзначав командувач 2-ї дивізії морської піхоти генерал Джуліан Сміт, «положення було критичним». Однак за ніч американці змогли закріпитися на плацдармах, поповнивши резерв боєприпасів, евакуювати поранених, і вранці 21 листопада продовжили наступ. У той же день настав перелом в ході битви. Це сталося після того, як американські війська пробилися до південного берега острова і тим самим розсікли надвоє японський гарнізон. Вранці 22 листопада американські війська перейшли в черговий наступ. У той же день на плацдарми було перекинуто важке спорядження і провіант. Весь день американська морська піхота продовжувала зачистку і відтіснила залишки японців в східну частину острова, під вогонь корабельної артилерії. До вечора 22 листопада американці вже контролювали велику частину Бетію.

Японській армії все ще вдавалося утримувати деякі сектори перших двох ділянок. В ніч з 22 на 23 листопада вони рушили на позиції морпхів, зазнали великих втрат і відступили. О 4:00 почалася нова атака. Втративши в рукопашній сутичці до 40 чоловік убитими і близько 100 пораненими, американці відбили і цей напад. Втрати японців склали 325 чоловік. Останні осередки опору в східній частині острова і в дефіле між першою і другою ділянками були придушені 23 листопада до 13:00. За кілька днів тут загинуло 500 японців. Останні захисники атола були знищені 27 листопада в рукопашній сутичці [10, с.58].

Перемога обійшлася американцям дуже великими втратами: 1700 осіб убитими і 2186 пораненими, з них 110 офіцерів. Втрати захисників виявилися ще страшнішими: в живих залишилося лише 129 корейців і 17 японців. Такі великі втрати викликали хвилю обурення в Сполучених

Штатах. З іншого боку, бої на кривавому атолі Тарави увінчалися швидкою і переконливою перемогою. І хоча атол дістався американцям дорогою ціною, вони проаналізували свої помилки і уникли їх в подальших операціях [42, с.158].

Важливе стратегічне значення для подальшого розвитку воєних подій мала битва за Макін. Авіанальоти на Макін почалися 13 листопада з атак американських бомбардувальників 7-ї повітряної армії на острові Елліс. Незабаром до них приєдналася палубна авіація трьох авіаносців, крім того острів розстрілювали військові кораблі США. Після тижня бомбардувань, о 8:30 ранку 20 листопада 1943 року, почалася висадка американських військ. Американці невірно розрахували глибину лагуни і десантні катери висадилися на мілину, через що солдатам довелося йти до берега під вогнем противника 230 м по пояс у воді. Десант зазнав втрат від японського кулеметного вогню. Серед убитих був і командир 165-го піхотного полку полковник Джон Конвой. Операція не була провалена на самому початку її реалізації тільки завдяки тому, що японці не збиралися обороняти берег, а вирішили дати бій в глибині острова, біля протитанкових ровів. У солдатів 27-ї дивізії не залишилося іншого вибору, крім захоплення всіх японських укріплень, які перебували в глибині острова. Операції по захопленню ускладнювалися тим, що через небезпеку перехресного вогню часто було неможливо використовувати важку зброю, включаючи танки.

Однак наступні два дні серйозного бою за підтримки авіації і корабельної артилерії помітно послабили опір противника. А до 24 листопада острів був повністю захоплений. В цілому найважчим завданням при захопленні Макина виявилася координація зусиль між двома об'єднаними загонами. Додатковою складністю для американців стала складність висадки військ через вузькі пляжі острова.

Війська американського десанту на Гуам висадилися вранці 21 липня 1944 року в західній частині Гуаму Незважаючи на значні втрати і труднощі при висадці, японській артилерії вдалося потопити 20 бронетранспортерів-

амфібій; крім цього рифи вздовж берегів і сильний прибій перешкождали можливості десантних суден підійти до берега ближче, ніж на кілька сотень метрів. Американці захопили 2 плацдарми на узбережжі і переправили туди свої танки. Того ж дня десантні війська просунулися вглиб острова на 2 кілометри. 28 липня відбулося об'єднання обох плацдармів, а 30 липня американці зайняли злітно-посадочні смуги у Ороті і гавань Апра-Харбор [33, с.90].

Японські підрозділи ще з самого початку висадки воєнних частин США на Гуамі чинили їм запеклий опір, проводячи нічні вимотуючі атаки. На початку серпня у японських військ почала гостро відчуватися нестача продовольчих запасів і зброї, залишалося лише кілька боєздатних танків. У зв'язку з цим генерал Обата відвів свої частини з півдня острова в центральну, гірську частину Гуаму, де закріпився для надання тривалого опору. Незважаючи на значну перевагу американців в повітрі і нанесення ними сильних ударів з боку океану корабельною артилерією, просування вглиб острова відбувалося дуже повільно. Неприятливі погодні умови і непрохідність густих джунглів також становили значну перешкоду для американської армії. Лише 4 серпня, після атаки на гору Барракуда, військам США вдалося прорвати лінію укріплень японців в центральній частині Гуаму. Як і в переважній більшості інших битв на тихоокеанських островах в 1944-1945 роках, солдати японського гарнізону Гуаму відмовилися капітулювати і були практично знищені.

Британська Індія являлася стратегічним ресурсом для Британської імперії. З індійських солдатів формувалися британські колоніальні війська, які з 1941 року вели боротьбу з японцями на територіях Південно-Східної Азії. Разом з тим в Індії назрівав національно-визвольний рух, на який японці покладали великі надії. Японська верхівка планувала відділити Індію від Великобританії і поставити при владі прояпонський уряд в рамках проекту будівництва сфери спільного процвітання Великої Східної Азії.

Станом на 1 вересня 1939 року чисельність Британської індійської армії становила 194 373 особи і складалася з 18 кавалерійських полків і 96 піхотних батальйонів. На території Індії знаходилося 8 зенітних знарядь і жодної протитанкової гармати [12, с.103].

У 1942 році, після захвату японцями Бірми, британські та індійські війська зайняли Імпхал, столицю штату Маніпур. Протягом наступних півтора років союзники відновили лінії зв'язку з Ассам в північно-східній Індії. Армія Сполучених Штатів (з великим числом індійських робочих) побудувала в Ассамі кілька авіабаз, з яких здійснювали поставки вантажів націоналістичному китайському уряду під керівництвом Чан Кайши і для американських авіабаз в Китаї. Американці також почали будівництво дороги Ледо, яка, за їхнім задумом, повинна була утворити сухопутне сполучення між Ассам і Китаєм.

В середині 1943 року японське командування в Бірмі було реорганізовано. Генерала Іду було відправлено назад в Японію і створено нову штаб-квартиру Бірманської армії під командуванням генерал-лейтенанта Масакадзу Каваба. Одним з підлеглих формувань, що відповідало за центральну частину фронту перед Імпхалі і Ассам, була 15-а армія під командуванням генерал-лейтенанта Рен'я Мутагуті, який рішуче виступав за вторгнення в Індію. Він почав розробляти план захоплення Імпхалу і просування в долину річки Брахмапутра, для того щоб перекрити лінії постачання союзників і аеродроми, яerez які відправляли допомогу для армії китайських націоналістів Чан Кайши.

З 24 по 27 червня 1943 року в Рангуні відбулася конференція, на якій начальник штабу Мутагуті, генерал-майор Тодай Куномура, представив план Мутагуті. Проте штаб Бірманської армії відхилив його, певно через те, що Куномура випередив їх власні обмежені плани з просування японських оборонних ліній на невелику відстань до гірського кордоні з Індією.

Проте план Мутагуті було розглянуто. Начальник штабу Бірманської армії генерал-лейтенант Ейтаро Нака разом з генерал-майором Масадзумі

Інадою ,заступник начальника штабу Південної експедиційної групи армія генерал-лейтенантом Гонпачі Кондо з Імперського Генерального штабу вказали на тактичні та матеріально-технічні недоліки плану Мутагуті [24, с.90].

На наступних навчаннях в штабі 15-ї армії в Маймі і в штабі Південної експедиційної групи армій в Сінгапурі генерал-лейтенант Нака, здавалося, був схильний до ідей Мутагуті. Генерал-лейтенант Інада все ще не підтримував його, але висунув Куномуре і майору Івайті Фудзіварі (одному з штабних офіцерів Мутагуті) ще більш легковажну ідею атакувати китайську провінцію Юньнань. Однак Інада був виведений зі складу Південної експедиційної групи армій 11 жовтня 1943 після того, як його звинуватили у невиконанні угоди про передачу територій Таїланду, який під командуванням фельдмаршала Плек Пібунсонгкрама був союзником Японії.

Після чергових навчань в Сінгапурі 23 грудня 1943 року командувач Південної експедиційної групою армій фельдмаршал Хісаїті Терауті схвалив план. Заступник Інада генерал-лейтенант Кітсуджу Аябе був відправлений в штаб імперської армії, щоб отримати схвалення. Прем'єр-міністр Хідекі Тодзіо дав остаточну санкцію на реалізацію плану.

На початку 1944 року союзники вели підготовку до наступу на японців в Бірмі. Індійський XV корпус наступав уздовж узбережжя Бенгальської затоки в прибережній провінції Аракан, в той час як британський IV корпус відтіснив дві індійські піхотні дивізії ІНА майже до річки Чиндуїн в районі міст Таму і Тідда. Ці два корпуси союзників діяли далеко один від одного і були уразливі для ізоляції. Японці розраховували, що дивізія з 28-ї армії на початку лютого завдасть відволікаючого удару по XV корпусу противника в Аракані.

В перший тиждень березня 15-та армія Мутагуті повинна була почати основний наступ на провінцію Маніпур з метою захоплення Імпхалу і Кохіма, розсіювання сил британського IV корпусу і запобігання будь-яких наступальних дій проти Бірми.

Згідно з планом наступу 15-ї Армії, 33-я піхотна дивізія під командуванням генерал-лейтенанта Мотосу Янагіди повинна була знищити 17-ю індійську піхотну дивізію в Тіддіме, а потім атакувати Імпхал з півдня. Сили Ямамото, що склалися з об'єднаних частин виділених 33-] і 15-ї дивізій, під командуванням генерал-майора Цунору Ямамото, за підтримки танків і важкої артилерії повинні були знищити 20-у індійську піхотну дивізію в Таму, а потім здійснити атаку Імпхалу зі сходу. В той же час 15-а піхотна дивізія під командуванням генерал-лейтенанта Масафумі Ямаучи повинна була оточити Імпхал з півночі. В рамках окремої допоміжної операції 31-а піхотна дивізія під командуванням генерал-лейтенанта Котоку Сато мала ізолювати Імпхал, захопивши Кохіма, а захопити життєво важливу базу постачання союзників в Дімапур, в долині Брахмапутри [50, с.170].

Субхас Чандра Бос наполягав на тому, щоб дві бригади Індійської національної армії були також приймали участь у нападі на Імпхал з півдня і сходу, так як спочатку японці планували використовувати їх тільки в якості допоміжних сил для розвідки та пропаганди.

Деякі офіцери штабу Бірманської армії спочатку вважали цей план занадто ризикованим. Вони вважали що нерозумно так широко розділяти атакуючі сили, і що Мутагуті занадто сподівається на первинний успіх, не враховуючи труднощі з постачанням. Кілька офіцерів, які відкрито висловлювали свою незгоду з планом Мутагуті, були переведені з Бірми на інші театри бойових дій.

У 1944 році британський Генеральний штаб збирався обмежитися локальними операціями на бірманський напрямку в Араканеї і Північній Бірмі, , сподіваючись відкрити шлях до Китаю, отримавши можливість об'єднати недобудовану американцями дорогу Ледо з Бірманської дорогою. Проте це вдалося зробити тільки навесні 1945 року. Особливе значення в цих планах надавалося діяльності партизанських загонів Уінгейта, так званих «чіндітов». У Лондоні не розглядали можливість японського настання, вважаючи що японці будуть дотримуватися оборонної стратегії.

На початку 1944 року союзні з'єднання в Ассамі і Аракані входили до складу британської 14-ї армії під командуванням генерал-лейтенанта Вільяма Сліма. Оскільки Індійський театр війни на той час вважався в Лондоні другорядним, то ні підкріплення, ні нового озброєння армія не отримала. У січні 1944 року час в штабі Сліма з'явилися дані розвідки про те, що японці щось замишляють. Було захоплено японського полоненого з 15-ї дивізії, яка мала знаходитися в Таїланді, але була перекинута в Західну Бірму. Так само стало відомо, що штаб 28-ї японської армії перебазувався в Аракан. Проте Слім не припинив підготовки наступальних операцій ні в Ассамі, ні в Аракані. Він резонно вважав, що якщо японці вторгнуться в Ассам, то британські частини і їх союзники змушені будуть відступити з перевалів і зайняти оборону на лінії Імпхал - Кохіма. На цій відкритій місцевості у британців була значна перевага в танках і авіації.

6 березня 1944 року 15-а армія генерала Матагуті, перейшовши річку Чиндуїн, здійснила вторгнення до Британської Індії. Дві дивізії прямували до Імпхалу, а одна - до Кохіми. На кордоні розпочалися бої з британськими колоніальними військами. 29 березня японцями було захоплено дорогу Кохіма - Імпхал, а 5 квітня - Кохіма. Проте англійські війська отримали повну перевагу в повітрі і сформували 100-тисячне угруповання військ. В ході боїв за Кохіму з обох сторін загинуло близько 5 тис. солдатів. В травні у японців гостро відчувався дефіцит продовольства, значно послаблювало їх сили. 22 червня японці почали загальний відступ [24, с.109].

Японське вторгнення в Індію закінчилося поразкою, яка на той момент була найбільшим провалом в історії Японії. Луїс Аллен зазначав, що британські та індійські війська втратили 16 987 чоловік убитими, зниклими без вісти і пораненими, японці - 60 643, з них в бою загинуло 13 376. Більшість цих втрат була результатом голоду, хвороб і виснаження. За японськими даними втрати японців і їхніх союзників станом на вересень 1944 року становили 30 502 особи вбитими, зниклими безвісти і померлими

від хвороб, а також 23 003 людини були госпіталізовані через поранення або хвороби.

З жовтні 1944 року було розпочато операцію по захопленню Філіппін американськими збройними силами. План американського командування передбачав спочатку захоплення острова Лейте, що знаходиться в центрі архіпелагу і розподіл японських сил, а в подальшому створення на острові Лейте системи базування, спираючись на яку, можна було б поступово зайняти всі інші острови.

Для реалізації завдань операції американським командуванням було виділено значну кількість сухопутних, морських і повітряних сил. Висадка десанту на острів Лейте мала відбутися за підтримки воєнних угруповань, що базувалися в південно-західній частині Тихого океану. Вони склалися з 6-ї американської армії, чисельністю в 200 тис. осіб і приєднаного до неї 7-го американського флоту, що мав в своєму складі 735 кораблів, у тому числі 6 лінійних кораблів, 11 крейсерів, 18 ескортних авіаносців, а також велику кількість ескадрених міноносців, десантних і допоміжних суден. Ці військові об'єднання базувалися на островах Нової Гвінеї і Моротай.

Прикриття десантної операції здійснював 3-й американський флот у складі близько 150 кораблів, у тому числі 12 новітніх авіаносців, 6 новітніх швидкохідних лінійних кораблів, 14 крейсерів і 58 есмінців, що знаходився на островах Палау і Улита. Крім того, для участі в операції американцями було задіяно близько 70 підводних човнів і велика кількість літаків сухопутної авіації [18, с 48].

Японці не передбачили напрямок головного удару американців. Вони розраховували, що районами висадки американських сил стануть острова Лусон і Мінданао, тому з 260 тис. чоловік сухопутних військ, виділених для оборони Філіппінського архіпелагу (14-я армія), велика частина знаходилася на цих островах. На острів Лейте було відправлено тільки одну дивізію японських військ з дрібними підрозділами (всього 16 тисяч чоловік). Більша частина флоту Японії знаходилася на відстані більше 1500 миль від району

операції і була зосереджена в трьох пунктах. Головні сили перебували на островах Линга (біля Сінгапуру), легкі сили - в Мако (Пескадорські острови) і частина сил в базах самої Японії. Всього 9 лінійних кораблів, 4 авіаносці, 19 крейсерів і 33 есмінця [43, с 206].

Для вчасного виявлення сил супротивника американці розмістили велику кількість підводних човнів біля баз противника в протоках. На ближніх підходах до Філіппінського архіпелагу вела розвідку американська авіація.

Задум японського командування в противодесантній операції полягав в тому, щоб після початку висадки американського десанту на будь-який з островів Філіппінського архіпелагу нанести йому зосереджений удар силами сухопутної армії, авіації і флоту і зірвати висадку. Але через значну перевагу в кількості американських сил в порівнянні з японськими, особливо в морській авіації, японському командуванню довелося, по-перше, піти на організацію взаємодії корабельних сил флоту з береговою авіацією і, по-друге, застосувати військову хитрість, яка полягала в тому, що корабельне угруповання з внутрішніх баз Японії повинна була першим прийти в район бойових дій, відвернути на себе головні сили флоту США, зв'язати їх боєм і навіть пожертвувати собою, аби дати можливість іншим японським силам виконати свою задачу.

Філіппінська десантна операція була розпочата 6 жовтня 1944 року рейдом кораблів авіаносного з'єднання 3-го американського флоту, який тривав до 23 жовтня. Під час рейду американська авіація нанесла ряд ударів по аеродромах противника на островах Окінава, Тайвань, Лусон, знищивши значну кількість японських літаків.

Висадка десанту на острів Лейте розпочалася вранці 20 жовтня. Зі сторони моря висадку прикривали артилерійським вогнем і ударами авіації з ескортних авіаносців кораблі 7-го американського флоту. Японські війська чинили слабкий опір, і американському десанту вдалося в перші ж дні

заволодіти плацдармом на строві Лейте, обладнати на ньому аеродром і перебазувати туди значні авіаційні сили.

Японське командування направило в море три групи кораблів для нанесення удару американським силам в районі висадки вранці 25 жовтня. В результаті відбувся великий бій на морі майже одночасно в трьох районах Філіппінського архіпелагу, віддалених один від одного на кілька сот миль.

Як і було заплановано, першою з баз внутрішнього Японського моря вийшла північна група японських кораблів у складі 2 лінійних кораблів, 4 авіаносців, 3 крейсерів і 10 есмінців. Вона повинна була прийти в район операції за добу до підходу головних сил, виявити головні сили 3-го флоту США і відвернути їх на північ.

Головні сили японського флоту перейшли до 20 жовтня 1944 року з островів Линга в Бруней, почавши участь в операції вранці 22 жовтня. Після виходу вони розділилися на дві групи: центральну у складі 5 лінійних кораблів, 12 крейсерів і 15 есмінців, і південну, в яку входило 2 лінійних корабля, 1 крейсер і 4 есмінця. Центральна група повинна була пройти в район висадки протокою Сан-Бернардіно, а південна разом з групою легких сил з Мако – через пролив Сурігао. Планувалося зірвати висадку десанту одночасним ударом по американським силам в районі висадки [55].

Але реалізувати свій план японському флоту не вдалося. Першою в ніч з 23 на 24 жовтня біля острова Палаван американським підводним човном "Дартер" була виявлена центральна група японських сил. Доповівши про виявлення противника, "Дартер" викликала сусідній підводний човен "Дайс" і в результаті атаки потопили два важких крейсера і пошкодили третій. Один з потоплених крейсерів "Агата" був Флагманським. На ньому загинула значна частина офіцерів штабу та група зв'язку, що порушило управління всією операцією (командувача віце-адмірала Куріта зняв міноносець).

Через короткий час в протоці Балабак інший американський підводний човен виявив південну групу японських кораблів, про що також було своєчасно повідомлено командуванню. Американське командування,

отримавши дані про виявлення великих сил японського флоту, з ранку 24 жовтня кинуло великі сили авіації для знищення японських кораблів, перш за все центральної групи.

24 жовтня, протягом дня, авіаносна група 3-го американського флоту завдала шість послідовних ударів центральній японській групі, в результаті яких було потоплено лінійний корабель "Мусасі" (в нього потрапило 19 торпед і 17 бомб), важко пошкоджено крейсер "Мако" і інші кораблі. Для допомоги кораблям центральної групи, вранці 24 жовтня японська авіація з острова Лусон завдала удару по американським авіаносцям 3-го флоту, потопивши легкий авіаносець "Прінстон" і пошкодивши крейсер "Бірінгам". Спроба японців нанести удар своєї авіацією зазнала поразки. Японські літаки, вислані з авіаносців північної групи зустрілися з американськими винищувачами, в результаті чого з 76 японських літаків залишилося тільки 20, яким вдалося здійснити посадку на аеродроми острова Лусон. Не маючи прикриття з повітря центральна група японських кораблів, що піддавалася систематичним ударам противника, близько 15 год 30 хв 24 жовтня повернула на зворотний курс. Командувач 3-м флотом США визнав це за відмову японців від виконання свого завдання і припинив атаки та спостереження за цією групою.

Південна група японських кораблів, успішно відбивши денні нальоти американської авіації зенітним вогнем кораблів, продовжувала рухатися до протоки Сурігао. У 40 милях позаду йшов загін легких сил з Мако. Біля виходу з протоки Сурігао американці в очікуванні південної групи розмістили основні сили свого 7-го флоту (6 лінійних кораблів, 8 крейсерів, 26 есмінців і 39 торпедних катерів). На підході до протоки японські кораблі були безрезультатно атаковані американськими торпедними катерами. Потім вони потрапили під атаки американських есмінців, які випустили 47 торпед. В результаті були потоплені лінійний корабель і 2 есмінця. У протоці японські кораблі зустріли артилерійський вогонь американських крейсерів, а потім і лінійних кораблів. Бій почався і був закінчений вночі. Американські

кораблі вели вогонь виключно за даними радіолокації. Японські кораблі, не маючи радіолокації, стріляли, висвітлюючи цілі прожекторами або освітлювальними снарядами. В результаті нерівного бою вся південна група японських кораблів, за винятком одного есмінця, була знищена. Японський загін легких сил, що вийшов з Мако, не вступаючи в бій, пішов до Брунею [47, с 79].

Незабаром після повороту центральної групи японських кораблів на захід (в 16 год 40 хв 24 жовтня), американська повітряна розвідка повідомила про виявлення північної групи японських кораблів. Оскільки командувач 3-го американського флоту вважав загрозу з боку центральної японської групи ліквідованою, він направив всі свої з'єднання на північ для знищення північної групи японських кораблів. Внаслідок цього правий фланг району висадки десанту з боку протоки Сан-Бернардіно виявився відкритим. Тим часом центральна група японських кораблів, з настанням темряви, повернула на схід і пішла знову до протоки Сан-Бернардіно. Опівночі вона безперешкодно пройшла протоку і попрямувала до затоки Лейте, хоча уже було відомо про загибель всього південного загону і неясність обстановки в районі майбутнього бою. В цей час в районі острова Лейте знаходилися лише три групи американських ескортних авіаносців з охороною, які підтримували висаджений десант.

На світанку 25 жовтня на схід від острова Самар відбувся бій центральної групи японських кораблів з однієї з груп американських ескортних авіаносців у складі 6 авіаносців і 7 міноносців. Поява великих лінійних сил японського флоту була для американців повною несподіванкою. Командуючий американським з'єднанням повернув свою групу на південь, сподіваючись на підтримку кораблів 7-го флоту, і відкритим текстом попросив про допомогу. Японському флоту випала нагода повністю знищити американські авіаносці, так як вони мали слабке артилерійне озброєння і малу швидкість. Однак домогтися цього японці не змогли. Американська авіація як з атакованих авіаносців, так і з авіаносців двох

інших груп (всього близько 300 літаків) безперервно атакувала японські кораблі. Американські міноносці створювали димову завісу. Японські кораблі повинні були безперервно ухилятися, що значно знижувало швидкість, збивало пристрілювання. Японська авіація не допомогла своїм кораблям. В результаті японцям вдалося потопити лише два американських ескортних авіаносця і три ескадрених міноносця. Під час атаки японці втратили два крейсера і ескадрений міноносець і побоюючись бути відрізаними переважаючими силами противника, повернули назад в протоку Сан-Бернардіно, не виконавши основного завдання.

Одночасно з боєм на острові Самар, 3-й американський флот наздогнав північну японську групу і зав'язав з нею бій в 300 милях на схід від м. Енганьо (північний край острова Лусон). Через майже відсутність повітряного прикриття японських авіаносців, американцям вдалося знищити всі 4 авіаносця, крейсер і 2 ескадрених міноносця. Від повного розгрому японську північну групу врятувало лише те, що командувач 3-м флотом, отримавши категоричний наказ командувача Тихоокеанським флотом США про надання допомоги групі ескортних авіаносців, атакваних на острові Самар, змушений був припинити переслідування північної групи японських кораблів основними силами і направитися до острова Самар. Але 3-й флот прийшов із запізненням і не зміг ні надати допомогу своїм ескортним авіаносцям в період бою, ні перехопити японську центральну групу кораблів, яка встигла піти протокою Сан-Бернардіно на захід.

В ході боїв за Філіппінські острови японський флот втратив 4 авіаносця, 3 лінійних корабля, 10 крейсерів, 11 есмінців і 2 підводні човни. Втрати американців були значно меншими - 3 авіаносця, 3 есмінця і 3 підводні човни. Залишившись без значної частини свого флоту, японці не змогли зірвати висадку американського десанту на острові Лейте. Поразка японців було обумовлена великою кількісною і якісною перевагою противника в силах, особливо в авіації. Це перевага дозволяла американській стороні досягти значно більших успіхів, проте, внаслідок серйозних

помилки і упущень американського командування, японському флоту вдалося зберегти свої основні сили [43, с.220].

Значну роль в результаті бою зіграло технічна перевага американського флоту і особливо в радіолокації (бій в протоці Сурігао). У битві ще раз виявилися великі можливості авіації в боротьбі з великими надводними кораблями, можливості підводних човнів як сил, здатних успішно вести розвідку і наносити серйозні втрати противнику. Була підтверджена важливість чіткого управління силами і єдності командування в операції.

В подальшому, незважаючи на величезну перевагу американців в силах, вони тільки до кінця грудня 1944 року змогли заволодіти повністю островом Лейте, а боротьба за Філіппінський архіпелаг тривала півроку - по травень 1945 року.

Отже, після атаки Перл — Харбору., японці провели ще ряд успішних боїв, оримавши перемогу у битві за Сінгапур. Проте воєнні дії на території Австралії значно ослабили сили Японії, чим і скористалися американці. Після цього перевага була постійно на боці США, у тому числі при проведенні операції на Філіппінських островах.

РОЗДІЛ IV. ЗАВЕРШАЛЬНИЙ ЕТАП ВІЙНИ. КАПІТУЛЯЦІЯ ЯПОНІЇ

Капітуляція Німеччини в травні 1945 року означала закінчення війни в Європі. Проте на Далекому Сході і Тихому океані продовжувалася боротьба Японії зі США, Великобританією та іншими союзниками СРСР.

Радянський Союз мав достатньо причин для вступу у війну проти Японії, про що дав зрозуміти Токію, ще 5 квітня 1945 року оголосивши недійсним пакт про нейтралітет, що було передбачено 3-й статтею пакту. У заяві радянського уряду з цього приводу вказувалося, що пакт був підписаний до нападу Німеччини на СРСР і до початку війни між Японією, з одного боку, і Великобританією і США, з іншого. Уряд Радянського Союзу заявляв, що «з того часу обстановка змінилася докорінно. Німеччина напала на СРСР, а Японія, союзниця Німеччини, допомагає останній в її війні проти СРСР. Крім того, Японія воює зі США і Англією, які є союзниками Радянського Союзу. При такому положенні пакт про нейтралітет між Японією і СРСР втратив сенс, і продовження цього пакту стало неможливим ... » [1, с.289].

Варто відзначити знакову подію, відбулася напередодні і в перші дні радянсько-японської війни, а саме атомні бомбардування японських міст Хіросіми і Нагасакі, проведені американськими військами 6 і 9 серпня 1945 року, які не були узгоджені з Радянським Союзом і ніяк не вплинули на хід Другої світової і радянсько-японської воєн. В більшій мірі вони були спрямовані на демонстрацію наявності у США нової надруйнівної зброї. Таким чином американці розраховували вплинути на уряд Радянського Союзу, щоб він став більш поступливим при побудові післявоєнного світоустрою.

8 серпня 1945 радянський уряд оголосив про вступ СРСР у війну проти Японії, тим самим продемонструвавши послідовність політики Радянського Союзу, спрямованої на розгром агресорів на Заході і Сході та свідчило

дотримання радянським урядом зобов'язань, даних союзникам на Тегеранській, Ялтинській та Потсдамській конференціях. Згідно з цими домовленостями Радянський Союз повинен був вступити у війну з Японією в

Відповідальність за командування військовою кампанією на Далекому Сході радянське керівництво довірило Маршалу Радянського Союзу А.М. Василевському, який блискуче впорався з поставленим завданням. Він з мінімальними втратами і в найкоротші терміни зумів організувати та провести Маньчжурську стратегічну наступальну операцію, в ході якої було витіснено окупантів з територій Північно-Східного Китаю і Північної Кореї, а також повернуто Радянському Союзу Південний Сахалін і Курильські острови. В подальшому це вплинуло на швидкість прийняття умов капітуляції Японією.

В ході реалізації Маньчжурської стратегічної наступальної операції передбачалося нанесення двох потужних головних ударів по флангах військових угруповань Квантунської армії із заходу і сходу і декількох допоміжних ударів по напрямках, що сходяться в центрі Маньчжурії. В разі успішного виконання вищеописаних завдань, планувалися також операції по звільненню Південного Сахаліну і Курильських островів, а також окупації японського острова Хоккайдо, попередньо узгодивши її з союзниками у північній частині [26, с.135].

Для проведення кампанії проти Японії радянським командуванням було розгорнуто три фронтових об'єднання - Забайкальський (Маршал Радянського Союзу Р.Я. Малиновський), 1-й Далекохідний (Маршал Радянського Союзу К. А. Мерецков) і 2-й Далекохідний (генерал армії М.А. Пуркаєв) фронти, а також залучені Тихоокеанський флот (адмірал І.С. Юмашев), Червонопрапорна Амурська військова флотилія (контр-адмірал Н.В. Антонов), 6-й авіаційний бомбардувальний корпус і 5 авіадивізій (Головний маршал авіації А.А. Новиков) три армії ППО, а також частини монгольської Народно-революційної армії (головнокомандуючий - Маршал монгольської Народної Республіки Х. Чойбалсан). Радянські і монгольські

війська і сили Тихоокеанського флоту після перегрупування до початку бойових дій налічували на Далекому Сході більше 1,7 млн. Чоловік, близько 30 тис. Гармат і мінометів (без урахування зенітної артилерії), 5,25 тис. танків і самохідних артилерійських установок, 5,2 тис. літаків, 93 бойових корабля основних класів. Загальне керівництво військами здійснювало спеціально створене Ставкою ВГК Головне командування радянських військ на Далекому Сході [31, с.69].

Японські військові угруповання на території Маньчжурії за роки війни поступово перетворилися в самостійне велике стратегічне об'єднання, чисельність якого перевищувала 1 млн. чоловік. На їх озброєнні знаходилося 1 215 танків, 6 640 знарядь, 1 907 літаків. Сунгарійська річкова флотилія налічувала понад 30 бойових кораблів і катерів. Крім того, на території Маньчжурії та Кореї знаходилася велика кількість жандармських, поліцейських, залізничних та інших японських формувань, а також військові сили 250-тисячної маріонеткової армії Маньчжоу-Го і кавалерійські з'єднання князя Внутрішньої Монголії Дева (Тонлопа).

На кордоні з СРСР і Монгольської Народної Республіки (МНР) у японців було 17 укріплених районів загальною протяжністю понад 800 км, в складі яких було близько 4,5 тис. довготривалих вогневих споруд. Японське командування розраховувало, що їх війська в Маньчжурії зможуть протриматися протягом року, незважаючи на перевагу радянських військ у силі і підготовці. Зона майбутніх дій радянських військ крім Маньчжурії включала Південний Сахалін і Курильські острови, куди 1945 року було дислоковано частину з'єднань 5-го японського фронту, штаб якого знаходився на острові Хоккайдо (три піхотні дивізії, окрема змішана бригада, окремий піхотний і окремий танковий полки), а також за певних умов і сам острів Хоккайдо.

Підготовка матеріально-технічного забезпечення Далекого Сходу почалася в лютому 1945 року, а основний потік військ і вантажів почав надходити сюди з травня 1945 року. Протягом трьох місяців, по єдиній

Транссибірській залізничній магістралі на Далекий Схід з європейській частини території СРСР було переправлено два фронтових і чотири армійських управління, 15 управлінь стрілецьких, артилерійського, танкового і механізованого корпусів, 36 управлінь стрілецьких, артилерійських і зенітно-артилерійських дивізій, а також 53 бригади основних Сухопутних військ. Крім того, на Далекий Схід прибуло управління 6-го бомбардувального авіаційного корпусу і п'ять авіаційних дивізій. Тільки з травня до початку серпня 1945 року в складі Сухопутних військ із заходу на Далекий Схід було переведено понад 403 тис. військовослужбовців, переправлено близько 275 тис. одиниць стрілецької зброї, 7 137 гармат і мінометів, 2 119 танків і самохідних артилерійських установок, 17 374 вантажні автомашини, близько 1,5 тис. тракторів і тягачів, понад 36 тис. коней. За площею території, строками здійснення та кількістю перекинутих військ, озброєння, бойової техніки та матеріальних засобів це була найбільше в історії воєн стратегічне перегрупування.

Відповідно до завдань, які мали виконуватися на кожному конкретному напрямку, створювалися ударні угруповання з урахуванням фронтників, яких переправляли із заходу, і які могли успішно вирішувати завдання в специфічних умовах Далекосхідного театру військових дій. Командирами військових частин і підрозділів призначалися військовослужбовці, які мали багатий бойовий досвід. Вся діяльність по підготовці до військових дій проти Японії велася з таким розрахунком, щоб не дозволити противнику розкрити угруповання радянських військ і сил, зміст проведених заходів, а також плани радянського командування на ведення операцій і війни в цілому. В результаті великої попередньої роботи за тиждень до початку бойових дій радянські війська на Далекому Сході були практично повністю готові приступити до розгрому Квантунського угруповання японських військ [31, с.88].

9 серпня 1945 року ударні угруповання радянських фронтів атакували японські війська з суші, повітря і моря. Необхідно відзначити, що на всіх

напрямах вдалося досягти оперативної і тактичної раптовості. Деякі дивізії переходили в наступ навіть перед артилерійською підготовкою. Японці були захоплені зненацька. Бойові дії розгорнулися на фронтах загальною протяжністю понад 5 тис. км. Тихоокеанський флот вийшов у відкрите море, перерізавши морські комунікації, що використовувалися військами Квантунського угруповання для зв'язку з Японією і силами авіації та завдав потужного удару по японським військово-морським базам в Північній Кореї. З допомогою Амурської флотилії і Військово-повітряних сил радянські війська успішно форсували на широкому фронті ріки Амур і Уссурі і, зламавши опір японців в прикордонних укріплених районах, почали успішний наступ вглиб Маньчжурії. Особливо стрімко наступали бронетанкові і мотомеханізовані з'єднання Забайкальського фронту, у складі якого перебували дивізії, що пройшли війну з нацистською Німеччиною, і кавалерійські з'єднання монгольської Народно-революційної армії.

В результаті нищівних ударів, нанесених радянськими військами, потужні японські укріплені лінії, створені по Амуру, Уссурі і Великому Хінганському хребту, були всюди прорвані, а там, де японці продовжували наполегливо чинити опір, блоковані і обійдені. Швидкі дії радянських наземних військ, авіації і кораблів Військово-морського флоту зірвали японські плани щодо застосування бактеріологічної зброї, яку японське командування розглядало як останній засіб, здатний змінити положення на фронті в їх користь [26, с 198].

Наступаючі дії Червоної армії в Маньчжурії і Кореї виявилися не під силу противнику. Протягом десяти днів загальновійськовій об'єднанні Червоної армії при активній підтримці Військово-повітряних сил і Військово-морського флоту розділили стратегічні угруповання японських військ в Маньчжурії та Північній Кореї на частини і оточили їх. Після нищівного удару японські війська понесли непоправні втрати, японський імператор Хірохіто 14 серпня 1945 року підписав рескрипт про капітуляцію, про що на наступний день було оголошено по японському радіо. Однак і після цього

японці продовжували чинити опір радянським військам. В тилу наступаючих військ до кінця серпня активно діяли диверсійні загони. Заяви про готовність до капітуляції не підтверджувалися реальними діями. У зв'язку з цим 17 серпня 1945 головнокомандувач радянськими військами на Далекому Сході Маршал Радянського Союзу А.М. Василевський надіслав головнокомандувачу Квантунського угруповання військ генералу О. Ямаді радіограму, в якій говорилося: «Японські війська перейшли в контрнаступ на ряді ділянок радянсько-японського фронту. Пропоную ... з 12 години 20 серпня припинити всякі бойові дії проти радянських військ на всьому фронті, скласти зброю і здатися в полон ». Ультиматум, висунутий радянським головнокомандувачем, був підкріплений більш культурними та рішучими діями військ. Для прискорення процесу капітуляції і відкриття можливостей негайно взяти під контроль найважливіші об'єкти на території противника 18-27 серпня 1945 року в Харбіні, Шеньяні, Чанчуні, Люйшуні, Даляні, Пхеньяні, Хамхині і ряді інших ключових міст Китаю та Кореї були висаджені повітряні десанти. З цією ж метою діяли і армійські передові загони, які також успішно виконували свої бойові завдання. Швидкий розгром японських військ в Маньчжурії і Кореї не залишав Токіо ніяких надій на перемогу у війні. 19 серпня 1945 року японське командування на континенті віддало своїм військам наказ про беззастережну капітуляцію.

Таким чином, до 20 серпня 1945 року радянські війська вийшли на Маньчжурську рівнину, розділили японські війська на ряд ізольованих угруповань і завершили їх оточення. Стрімкий наступ радянських і монгольських військ поставив Японію в безвихідне становище, зірвавши надії японського командування на наполегливу оборону плани подальшого контрнаступу. Мільйонна Квантунське угруповання військ було розгромлене. Японські війська повсюдно стали здаватися в полон. Нищівний удар по Квантунському угрупованню військ на Далекому Сході став одним з вирішальних чинників остаточного розгрому Японії, призвів до найбільшої у Другій світовій війні поразки японських збройних сил і до найбільш

важких для них втрат, які перевищували 720 тис. солдатів і офіцерів, у тому числі 84 тис. битими і пораненими, більше 640 тис. полоненими (серед них 609,5 тис. - японці) [32, с 80].

Втрата найбільшої військово-промислової бази і найбільш сильного угруповання сухопутних військ позбавила Японію можливості продовжувати збройну боротьбу стала причиною прийняття японським командуванням рішення про капітуляцію, що в результаті набагато скоротило терміни закінчення Другої світової війни. Розгром японських військ в Маньчжурії і Кореї, а також на Південному Сахаліні і Курильських островах позбавив Японію всіх плацдармів і баз, які вона протягом багатьох років створювала, готуючись до агресії проти СРСР, здійснюючи збройні провокації і перешкоджаючи постачання по ленд-лізу в радянському Примор'ї. Безпека Радянського Союзу на Далекому Сході була забезпечена.

Перемога СРСР далася нелегко. Втрати збройних сил у війні з Японією становили 36 456 осіб убитими, пораненими і зниклими безвісти.

Війна з Японією продемонструвала всьому світу наступальну міць радянських Збройних сил. Кращі японські сили в Маньчжурії виявилися нездатними протистояти одночасним ударам кількох радянських фронтів на тисячокілометрових ділянках. Потужні укріплені райони противника знищувалися протягом тижнів, маневреність бронетанкових і механізованих з'єднань Червоної армії обчислювалася сотнями кілометрів на добу. Правильна організація тилового забезпечення діючої армії дозволяла переміщати величезні матеріальні кошти в самі ключові точки операцій. Авторитет Радянського Союзу в світі до кінця Другої світової війни незмірно зріс. Перемога над Японією, яка означала кінець всієї Другої світової війни, мала всесвітньо-історичне значення. Діалектика визвольної місії, яку виконала Червона армія, полягала в єдності захисту національних інтересів Радянського Союзу та інтересів народів інших країн.

Ще з 1943 року командування США розглядало можливість бомбардування запальними бомбами. Згідно з підрахунками американських

планувальників, удари по шести великим японським містам могли б завдати шкоди промисловим об'єктам на 40%. Американці провели випробування запалювальних бомб і також розробляли так звані «мишачі бомби», але цей проект був закритий в 1944 році.

У 1944 році кількість виробленого напалму збільшилася до 3,6 тисяч тонн з 230 тонн у 1943 році. Зважаючи на незадовільні результати попередніх точних бомбардувань і доступність запалювальних бомб, Лемей вирішив почати бомбити великі міста Токіо з 1945 року. Для найбільшої ефективності бомбардувань було обрано наступну тактику: В-29 повинні були пролітати над містами вночі на невеликій висоті, близько 1500 метрів, що в корні відрізнялося від попередніх рейдів, коли літаки вилітали тільки вдень і на максимальній висоті. Довідавшись, що нічні винищувачі Японії були слабкими, а в темний час доби ППО працювало гірше, Лемей також наказав зняти з В-29 частина захисту, щоб літаки могли нести більшу кількість бомб. Проте льотний склад віднісся до нововведень з недовірою - екіпаж вважав, що безпечніше керувати бомбардувальником на великій висоті і з повним озброєнням [38, с. 100].

Перший наліт на Японію було здійснено 18 квітня 1942 року. 16 літаків В-25 Mitchell, що піднялися з авіаносця USS «Hornet», атакували Йокогаму і Токіо. Завершивши атаку, літаки повинні були приземлитися на аеродромах в Китаї, проте жоден з них не прибув на місце посадки. Всі вони розбилися або затонули, за винятком одного, який приземлився на території СРСР і екіпаж якого був інтернований. Екіпажі ще двох літаків були взяті в полон японськими військами.

Для бомбардувань Японії використовували переважно літаки В-29 з дальністю польоту близько 6 000 км (3 250 миль), літаки цього типу скинули 90% всіх бомб на Японію.

24 листопада 1944 року американці розпочали бомбардування Токіо. 88 літаків скидали бомби з висоти 10 км, але лише близько десята частина їх потрапляла в цілі [40, с.56].

Генерал Кертіс Лемей запропонував нову тактику: проводити масові нічні бомбардування японських міст і приміських територій запальними бомбами з невеликої висоти, близько 1,5-2 км. Повітряна атака нового типу була розпочата в березні 1945 року і тривала до кінця війни, в результаті 66 японських міст були зруйновані.

На території Японії нову тактика успішно реалізували 3 лютого 1945 року, коли авіація скинула запальні бомби на Кобе. Японські міста, через велику кількість дерев'яних споруд, були дуже вразливими для подібних атак. Для збільшення вантажопідйомності бомбардувальників з них зняли частину броні та захисного озброєння. В результаті вантажопідйомність збільшилася з 2,6 тонн в березні до 7,3 тонн в серпні. Під час атаки літаки рухалися в три лінії і скидали напалм і запальні бомби через кожні 15 метрів. При збільшенні дистанції до 30 метрів тактика втрачала ефективність.

23 лютого 1945 року в ході бомбардування Токіо було застосовано такий спосіб. Під час атаки було задіяно 174 бомбардувальники B-29 і зруйновано близько 2,56 кв² площі міста. В ніч з 9 на 10 березня з Маріанських островів було відправлено 334 бомбардувальники, які за дві години утворили в місті вогненний смерч, в результаті якого було знищено 41 км² площі міста, згоріло 330 тисяч будинків, було зруйновано 40% всього житлового фонду. Температура була настільки високою, що на людях спалахував одяг. При пожежі загинуло щонайменше 80 тисяч людей. Втрати американської авіації становили 14 бомбардувальників і 42 пошкоджені літаки [2, с 112].

3 середини травня американці бомбові атаки великих міст Японії. 13 травня під час денного нальоту на Нагою було зруйновано понад 8 км, однак японці почали використовували більш потужну протиповітряну оборону і їм вдалося збити 2 літаки і пошкодити 64. Вночі 16 травня американці повторили атаку, цього разу відправивши 457 літаків. В результаті вигоріло майже 10 км Нагої. Загалом в результаті двох нальотів загинуло 3866 чоловік, і 472 101 особа залишилися без житла.

В період з 23 по 25 травня в рейдах на Токіо було розгромлено 58 км² території міста, 43 американських літаки збито, 169 пошкоджено.

Внаслідок бомбардування Японії в травні було знищено близько 240 км² площі. Атаки найбільших японських міст завершилися в червні. Американські втрати становили 136 літаків збитими. А в Японії було зруйновано 6 найбільших міст, загинуло більше 110 000 чоловік.

В середині червня генерал Арнолд дав дозвіл на атаку 25 дрібних японських міст, чисельність жителів яких була не більше 320 000 чоловік, хоча Радою експертів було вирішено бомбардувати лише транспортні мережі, що позбавляло японців можливості постачати продовольчі товари. План Лемея передбачав нанесення одиничних ударів по промисловим об'єктам та бомбардування запальними бомбами.

1 серпня американці здійснили найбільшу за період Другої Світової війни бомбову атаку : 836 літаків В-29 в буквальному сенсі засипали міста бомбами, загалом було викинуто понад 6000 тонн бомб [36].

16 липня в штаті Нью-Мексико американці вперше у світі провели успішне випробування атомної бомби, а вже 26 липня на Тініан крейсером «Індіанаполіс» було доставлено втомну бомбу «Малюк» .Наказ про застосування атомної бомби в бойових діях розробив генерал-майор Леслі Гровс, керівник Манхеттенського проекту. Він був підписаний керівником Об'єднаного комітету начальників штабів Джорджем Маршаллом 28 липня [39].

Першою ціллю американців в плані ядерного бомбардування була Хіросіма, яка являлась важливою базою забезпечення для японської армії. У місті знаходився штаб П'ятої дивізії і Другої Основної армії фельдмаршала Сюнроку Хати, який керував обороною всієї Південної Японії.

Більшість будівель в Хіросімі були з дерева з черепичними дахами, що навіть у мирний час становило загрозу швидкого виникнення та поширення пожежі.

6 серпня вночі американський літак B-29 здійснив відправку з острова Тініан у складі об'єднання з шести літаків, несучи на борту атомну бомбу «Малюк». Керівництво операцією належало командирові 509-го змішаного авіаційного полку полковнику Полу Тіббетсу.

Десь о сьомій годині ранку японськими радарми було зафіксовано наближення кількох американських літаків у напрямку південної частини Японії. Японці оголосили повітряну тривогу, проте близько восьмої оператор радара в Хіросімі визначив, що літаків наближається не більше трьох, і повітряна тривога була скасована, оскільки невеликі групи американських бомбардувальників японці не перехоплювали через нестачу пального і літаків. По радіо повідомили, що нальоту не очікується. Японці вважали, що це лише чергова американська розвідка.

Близько 8 години ранку за місцевим часом У-29 скинув атомну бомбу в самий центр Хіросіми з висоти близько 9 км. Бомба розірвалася на висоті близько 400-600 метрів над землею о 8 годині 15 хвилин. Бомба вибухнула точно над заданою точкою. У числі інших завдань екіпажам літаків було дано розпорядження порохувати осередки пожеж, викликаних атомним вибухом. Але завдання це було неможливо апріорі: все місто було охоплене морем вогню. Незабаром пожежа прийняв катастрофічні форми-всі пожежі злилися, перейшовши у вогняний шторм. Бурхливим вогнем була охоплена площа в 11, 5 км². Миттєво було зруйновано близько 60 тис. будинків, розташованих на території в 14 км². У момент вибуху і в перші хвилини після нього загинуло понад 64 тисячі осіб, за іншими даними- 78150 чоловік [13, с.49].

Перше офіційне повідомлення про знищення Хіросіми надійшло з Вашингтону через шістнадцять годин після вибуху. Після звісток про бомбардування Хіросіми японський уряд зібралося на екстрену нараду. Імператор Хірохіто наполягав на тому, щоб припинити війну. Але Кабінет міністрів, що складався в основному з військової верхівки, відхилив цю пропозицію. Вони сподівалися, що СРСР виступить посередником в

переговорах зі США і Британією і допоможе виторгувати умови кращі. Військове керівництво також вважало, що слід дочекатися безпосереднього вторгнення союзних військ на японські острови - і нанести противнику такі втрати, що Японія зможе завершити війну, уникнувши беззастережної капітуляції.

9 серпня з аеродрому на Тініані знову піднявся Б-29 «Грейт Артист» майора Суїні. Але замість контейнерів з приладами він ніс тепер плутонієву атомну бомбу, названу «Товстуном». Цього разу політ проходив з безліччю ускладнень, і «Грейт Артист» з'явився над Японією, витративши майже все пальне. Метою удару було велике місто Кокура, але в останню хвилину вітер над південною Японією змінив напрямок і закрив Кокур густою пеленою диму від палаючого металургійного комбінату «Явата». «Йдемо на запасну ціль», - сказав Суїні, повертаючи літак до порту Нагасакі. Участь міста була вирішена.

О 11 годині 2 хвилини «Товстун» вибухнув над центром Нагасакі, знищивши місто і 80 тисяч його жителів. Плутонієва бомба виявилася настільки ж ефективною, як і урановий «Малюк», який виконав вирок Хіросімі. Менше число жертв пояснюється горбистим рельєфом місцевості.

На останніх літрах пального «Грейт Артист» долетів до аеродрому на острові Окінава. Щоб звільнити злітну смугу, Суїні довелося вистрілити усіма наявними на борту димовими ракетами, що означало сигнал «Термінова 5посадка. На борту є вбиті і поранені». Як тільки Б-29 зупинився, до нього кинулися пожежні та санітарні машини. Лікар, вибігши по аварійному трапу, увійшов в кабіну і закричав: «Де убиті і поранені?» Суїні втомлено зняв шолом, сказав: «Залишилися там, в Нагасакі», і махнув рукою на північ ...» [49, с.132].

2 вересня 1945 року о 9 годині ранку на борту корабля «Міссурі», який знаходився в Токійській затоці, представники Японської імперії підписали офіційний Акт про капітуляцію Японії. Цей день вважається останнім днем Другої світової війни[1, с 348].

Аналізуючи останні воєнні сутички Японії у Другій світовій війні, можна зробити висновки, що в результаті довгих виснажливих боїв, вона втратила не лише велику кількість армії, озброєння та інших ресурсів, а і значно підірвався бойовий дух населення. Війна з СРСР завершилася черговою поразкою для Японії. В результаті бомбардувань зі сторони США було розгромлено багато великих і маленьких японських міст. Останньою каплею для Японії у Другій світовій війні стало повне знищення Міст Хіросіми і Нагасакі американськими атомними бомбами у 1945 році. В результаті чого і було прийняте рішення про повну капітуляцію.

ВИСНОВКИ

Події Тихоокеанського театру воєнних дій були важливою частиною Другої світової війни. В першу чергу їх можна охарактеризувати, як протистояння Японії і США. Можна сказати, що Японія в деякій мірі повторила долю Германії. На початку війни вона також мала потужну армію і цілковиту впевненість в своїй могутності. Проте агресивна політика, яку проводила імперія для захвату територій, призвела до швидкого вичерпання її ресурсів.

Протиріччя між Японією та США через контроль над ресурсами Східної Азії наростали ще з кінця 30-х років. Агресивна поведінка японців в Китаї насторожувала командування США і вони вимагали від Японії дотримання принципів свободи підприємництва та торгівлі, а згодом, після захвату японцями південного В'єтнаму, заборонили експорт нафти до країни – агресора. Напевно, це і стало відправною точкою початку війни Японії проти США і 7 грудня 1941 року японський флот наніс раптовий удар по Тихоокеанському флоту Сполучених штатів. У відповідь американський президент Рузвельт оголосив Японії війну.

Можна сказати, що саме цією подією і розпочалася війна на Тихому океані. Користуючись своїми перевагами на морі, Японія почала проводити агресивну воєнну політику. Розгром американського флоту і відсутність великих воєнних сухопутних сил в колоніях європейських країн дозволили японцям здійснити блискавичний захват Південно – Східної Азії, Індонезії і розпочати наступ на Індію, попутно окупувавши Бірму. До 1942 року японцям вдалося встановити контроль над більшою частиною Східної і Південно – Східної Азії, встановивши на цих територіях нещадний терор. Стрімкий наступ японців був неочікуваним і для англійців – їх ключова фортеця була оточена і капітулювала 15 лютого 1942 року. Продовжуючи захвати територій, японські десанти стали висаджуватися на островах Океанії

та Філіппін, загрожуючи безпеці Австралії та Нової Зеландії, що і змусило останніх також вступити у війну.

Поворот у війні на Тихому океані намітився тільки в червні 1942 року, коли американський флот здобув перемогу в районі атола Мідуей. Наступний рік ознаменувався перемогою США у битві за Соломонові острови.

Окуповані японцями території знаходились під постійними ударами партизанських загонів, що не давало Токіо впевненості у безпеці свого тилу. Досить потужний опір окупантам чинили партизани під командуванням комуніста Мао Цзедуна. Тривала війна дуже виснажила Японію. Вона вже не могла успішно контролювати величезні зайняті території. Кошти, що вивозилися з окупованих земель, трофеї і корисні копалини, піддавалися постійним бомбардуванням союзних військ.

В кінці 1944 року американці зробили успішну спробу десанту на Філіппінські острови. Наносячи удар в центр Японської імперії, вони нещадно палили японські кораблі і підводні човни, збивали літаки і практично не брали полонених. Філіппіни стали опорною базою для флоту і авіації Сполучених Штатів.

У жовтні 1944 року відбулася велика битва в затоці Лейте, в якій японський флот був практично знищений.

Починаючи з 1945 року, американська авіація стала щодня бомбити японські міста. Спільні дії союзників дозволили звільнити значні території Азії і Океанії. Після завершення війни в Європі, дотримуючись Ялтинських домовленостей, за якими після розгрому гітлерівської Німеччини війну Японії повинен оголосити СРСР, почалися бойові дії на радянському Далекому сході. Перекинуті з Європи, загартовані в боях радянські війська склали потужний кулак. У серпні 1945 року почалося відразу кілька операцій - в Північно-Східному Китаї, Кореї, на острові Сахалін і Курили. Радянський удар був настільки сильним, що японські війська були зламані і в безладді бігли, залишаючи величезні території. У відповідь на всю японську агресію, 6 і 9 серпня 1945 року американське командування скинуло на

японські міста Хіросіму і Нагасакі дві атомні бомби, стерши їх з лиця землі. Американці продемонстрували всьому світу, що у них є зброя нового типу. Японія була виснажена повністю, і 2 вересня 1945 року на американському лінкорі «Міссурі» було підписано Акт про її беззастережну капітуляцію, згідно якому вона приймала умови Потсдамської декларації США, Англії, Китаю і СРСР і заявляла про повну капітуляцію перед союзними державами всіх японських збройних сил. Розгром і капітуляція мілітаристської Японії мали історичне значення, оскільки цією подією була закінчена Друга світова війна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Аварин В.Я. Борьба за Тихий океан. Москва: Мир, 1947. 236 с.
2. Адамчик В.В., Адамчик М.В. Підсумки другої світової війни. – Москва: Аст Мина Харвест, 2001. 351 с.
3. Ардашев А.Н. Огнемётно-зажигательное оружие. Москва: Просвещение, 2001. 256 с.
4. Астафьев Г.В. Интервенция США в Китай и ее поражение (1945-1949 годы). – Москва: Просвещение, 2005. С.15
5. Багатурова А.Д. Системна історія міжнародних відносин в 2-х т. – Київ: Просвіта, 2001. 320 с.
6. Бадак А.Н. Всемирная история итоги второй мировой войны в 24-х т. – Москва: Аст Харвест, 2008. – 288 с.
7. Бадак А.Н. Всемирная история канун второй мировой войны в 24-х т. – Москва: Аст Харвест, 2002. – 286 с.
8. Бармин В.А. Синьцзян в советско-китайских отношениях 1941-1949 гг. – Минск: Барнаул, 1999. – 336 с.
9. Бедняк И.Я. Японская агрессия в Китае и позиция США (1937-1939). – Москва: ВЛАДОС, 2005. – 245 с.
10. Бишоп К., Макнаб К. Вторая мировая война. День за днем 1939-1945. – Минск: Эксмо, 2007. 410 с.
11. Блон М. Война в океанах. Москва: Просвещение, 2001. 318 с.
12. Борисов О.Б., Бутурлинов В.Ф., Носков А.М., Щебенков Ю.М. Победа на Востоке. К 40-летию разгрома милитаристской Японии. Москва: Аст Харвест, 1985. 220 с.
13. Бузов В.Г. История современного Востока XX-XXI веках. – Ростов н/Д: Издательский центр «Март», 2008. 398 с.
14. Васильев Л.С. История Востока. – Москва: ЛОГОС, 2001. – 220 с.
15. Васильев Л.С. История Востока. - Москва: Наука, 2004. – 506 с.
16. Васильев Л.С. История Востока. Москва: Новый век, 2003. – 522 с.

17. Великая Отечественная война. 1941–1945. Военно-исторические очерки. Кн. 3. Освобождение. - Санкт-Петербург: Наука, 2000. 544 с.
18. Война и общество. 1941–1945. (В двух книгах). Кн. 1. Москва, 2004. 730 с.
19. Волков Ф.Д. Тайное становится явным. Москва: Просвещение, 1989. 536 с.
20. Воскресенский А. Д. Восток/Запад: Региональные подсистемы и региональные проблемы международных отношений. – Москва: Наука, 2002. 268 с.
21. Гаджиева Е.А. Страна восходящего Солнца, история и культура Японии. – Москва: Логос, 2006. 420 с.
22. Губер А.А. Новая история стран Азии и Африки. – Москва: Издательство «Наука», 1975. 484 с.
23. Джейм Л. Мак-Клейн. Япония от сегуната Токугава в XXI веке. – Москва: Наука, 2006. – 382 с.
24. Дроговоз И. Воздушный блицкриг. Москва: Новый век, 2003. 256 с.
25. Дубинский А.М. Индия, Китай и Япония в 40-60-х годах. – Москва: Просвещение, 2005. 330 с.
26. Дубровская О. Краткая история войн. – Москва : Риапол, 2002. 410 с.
27. Евстигнеев В.Н. Разгром империалистической Японии на Дальнем Востоке в 1945г. – Москва: Владос, 2001. 212 с.
28. Зимонин В. П. Канун и финал Второй мировой: Советский Союз и принуждение дальневосточного агрессора к миру. Москва:Логос , 2010. 438 с.
29. Зимонин В.П. Последний очаг Второй мировой. Москва: Мир, 2002. 388 с.
30. Зимонин В.П. Последний очаг Второй мировой. Москва: Наука, 2002. 390 с.

31. Зимонин В.П. Регион в огне: Узловые проблемы войны на Тихом океане. Москва: Просвещение, 1993. 464 с.
32. Иванов М. И. Япония в годы войны. Записки очевидца. – Москва: Политическая литература, 2009. 238 с.
33. Иванов Ю. Камикадзе-пилоты-смертники. Москва: Логос, 2001. 186 с.
34. История войны на Тихом океане: в 5 т. / ред. Усами Сэйдзиро. Москва: Мысль, 1958. 800 с.
35. Кошкин А. А. Японский фронт маршала Сталина. – Москва: Олма-Прес, 2003. – 542 с.
36. Козенко Б.Д., Севостьянов Г.Н. История США. Американская цивилизация как исторический феномен: Восприятие США в американской, западноевропейской и русской общественной мысли. Москва: Просвещение, 2001. 620 с.
37. Крейг Уильям. Падение Японии Пер. с англ. Д. Краснощекова. Смоленск: Русич, 1999. 116 с.
38. Кузнецов Ю.Д. История Японии. – Москва: Издательский дом НОРМА 2003. - 455 с.
39. Майроф Б. Лики демократии. Москва: Наука, 2000. 285 с.
40. Мальков В.Л. Путь к имперству: Америка в первой половине XX века. Москва: Мир, 2004. 514 с.
41. Мезанюк В. Военно-морские силы самообороны Японии. 50-лет истории. // Морской сборник. – Москва: Просвещение, 2002. 682 с.
42. Милитаристы на скамье подсудимых. По материалам Токийского и Хабаровского процессов. Москва: Аст Харвест, 1985. 476 с.
43. Миллер Д. Коммандос. Формирование, подготовка, выдающиеся операции спецподразделений. Минск: Мечта, 1998. 168 с.
44. Молодяков В. Подсудимые и победители: Заметки и размышления историка о Токийском процессе. Токио. Киев: Наука, 1996. 217 с.

45. Морисон С.Э. Американский флот во Второй мировой войне: в 2 ч. Екатеринбург: Владос, 1998. 226 с.
46. Морисон С.Э. Коралловое море, Мидуэй и действия подводных лодок: весна – лето 1942 г. Москва: Воениздат, 2003. 284 с.
47. Молодяков В.Э., Молодякова Э.В., Маркарьян С.Б. История Японии: XX век. Москва: Наука, 2007. 568 с.
48. Николаев А. Токио: суд народов. Москва: Логос, 1990. 230 с.
49. Новейшая история стран Европы и Америки. 1939-1975. Москва: Просвещение, 1978. 423 с.
50. Обухов В.Г. Схватка шести империй битва за Синьцзян. – Москва: Вече, 2009. – 279 с.
51. Олимпиаев А.Ю. Ближний и Средний Восток. – Москва: Логос, 2004. 411 с.
52. Перелегина С. Тихоокеанская премьера. - Москва: Владос, 2009. 320 с.
53. Печатнов В.О., Манькин А.С. История внешней политики США. М., 2012
54. Поттер Э. Адмирал Нимиц. Nimitz Chester William; Potter Elmer Belmont. Сокращенный перевод с английского. Москва: Воениздат, 2003. 452 с.
55. Рагинский М.Ю., Розенблит С.Я. Международный процесс главных японских военных преступников. Москва: Логос, 1950. 391 с.
56. Ржешевский О.А. Война и история: Буржуазная историография США о второй мировой войне. Москва: Колос, 1984. 304 с.
57. Родригес Р. История стран Азии и Африки в новейшее время в вопросах и ответах. – Москва: Москоммеи, 2006. 510 с.
58. Севостьянов Г.Н. Дипломатическая история войны на Тихом океане. От Перл-Харбора до Каира. – Москва: Просвещение, 2001. 248 с.
59. Сидоренко В., Пинак Е. Японские авианосцы Второй мировой: «Драконы» ПёрлХарбора и Мидуэя. Москва: Мир, 2010. 310 с.

60. Солонцов З.М. Дипломатическая борьба США за господство на море и противоборство империалистических держав: 1918 – 1945 гг. Москва: Логос, 1962. 202 с.
61. Спик М. Асы союзников. Москва: Владос, 2000. 260 с.
62. Такусибо Х. Япония в войне 1941-1945. –СПб.: Полигон, 2000. 482 с.
63. Торопцев А. Світова історія війн. Москва: Новый мир, 2004. 613 с.
64. Уткин А. Рузвельт. Москва: Просвещение, 2000. 296 с.
65. Функен Ф. Вторая мировая война 1939-1945. США-Япония-Китай. – Москва: Астрель, 2002. – 104 с.
66. Хаттори Т. Япония в войне 1941-1945. Москва: Вече, 2002. 358 с.
67. Хорикоши Д., Окумия М., Кэйдин М. Японская авиация во второй мировой войне. Москва: Логос, 2002. 305 с.
68. Черчилль У. Вторая мировая война. Кольцо смыкается 6-и т. - Москва: Терра - Книжный клуб, 2008. 584 с.
69. Эйдус Х.Т. История Японии с древнейших времен до наших дней. – Москва: Логос, 2008. 589 с.
70. Яковлев Н.Н. Загадка Пёрл-Харбора. Москва: Высшая школа, 1968. 400с.